

ШАКЕС — НЕОЛИТИЧЕСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ

РИМУТЕ РИМАНТЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Поселение расположено в Южной Литве, в Варенском р-не, на берегу бывшего маленького озера, на месте которого ныне находится луг с ручейком Шаке (рис. 1, 2). Раскопки велись автором в 1983—1985 гг., в июне, на площади в 636 м². Поселение расположено в лесу. Культурный слой почти однородный. Поверхность покрыта лесным песком и дерном толщиной 10—20 см. Находившийся под ними серовато-желтый культурный слой лежал на материке — белом песке. В слое сохранились 31 очаг и ямы от столбов, какой-нибудь более точной системы их расположения установить не удалось. В качестве иллюстрации дается схема одного раскопа № 5 (рис. 3).

Планиграфически можно выделить 4 скопления как очагов, так и находок (рис. 4, 6, 13), которые называем: северным, средним и южным. Скопления выделяются и хронологически. Самой ранней является северная группа, в которой имелись 13 очагов и 2 ямы (№ 1—15) (рис. 5). Почти все они принадлежали поселению Неманской культуры среднего неолита, за исключением очага № 5, принадлежащим к Жуцовой культуре. Особенно характерные для группы среднего неолита горшки украшены на венчике бугорками, на тулове — рядами наколов (рис. 7; 11: 1, 2), а также косою редкой елочкой, отступающей лопаткой и другими наколами. Вероятно, маленькое поселение примерно в то же время имелось и в южном конце раскопа (рис. 10: 22—27). К этой группе относилось много ланцетовидных наконечников стрел, два треугольных наконечника (рис. 14; 15: 1, 2), трапециевидные. Другие кремневые изделия не имели особых отличий во всех скоплениях (рис. 15—19). Третий раз была заселена средняя часть и перекрыта южная. Для керамики свойствен более развитый профиль венчика, но бугорки исчезают (рис. 11: 3—5). Характерная орнаментика: ямки, дырки, гладкие полоски, косые клиновидные наколы (рис. 9, 10). В кремневом инвентаре особенно выделяются треугольные наконечники стрел с зубчатыми краями. В средней части раскопа, по-видимому, находилась мастерская, а южная, вероятно всего, была жилой.

Четвертый раз на северном участке поселились носители культуры шнуровой керамики, от которых остались один очаг (рис. 5: 5) и черепки от нескольких горшков, украшенных шнуrowым орнаментом или расчесами (рис. 6, 12). В очаге найден и характерный наконечник (рис. 15: 8).

Таким образом, можно сделать вывод, что поселение

было заселено дважды в среднем неолите носителями Неманской культуры, дважды в позднем неолите — носителями поздней Неманской культуры и, наконец, на очень короткий срок — носителями культуры шнуровой керамики.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИИ

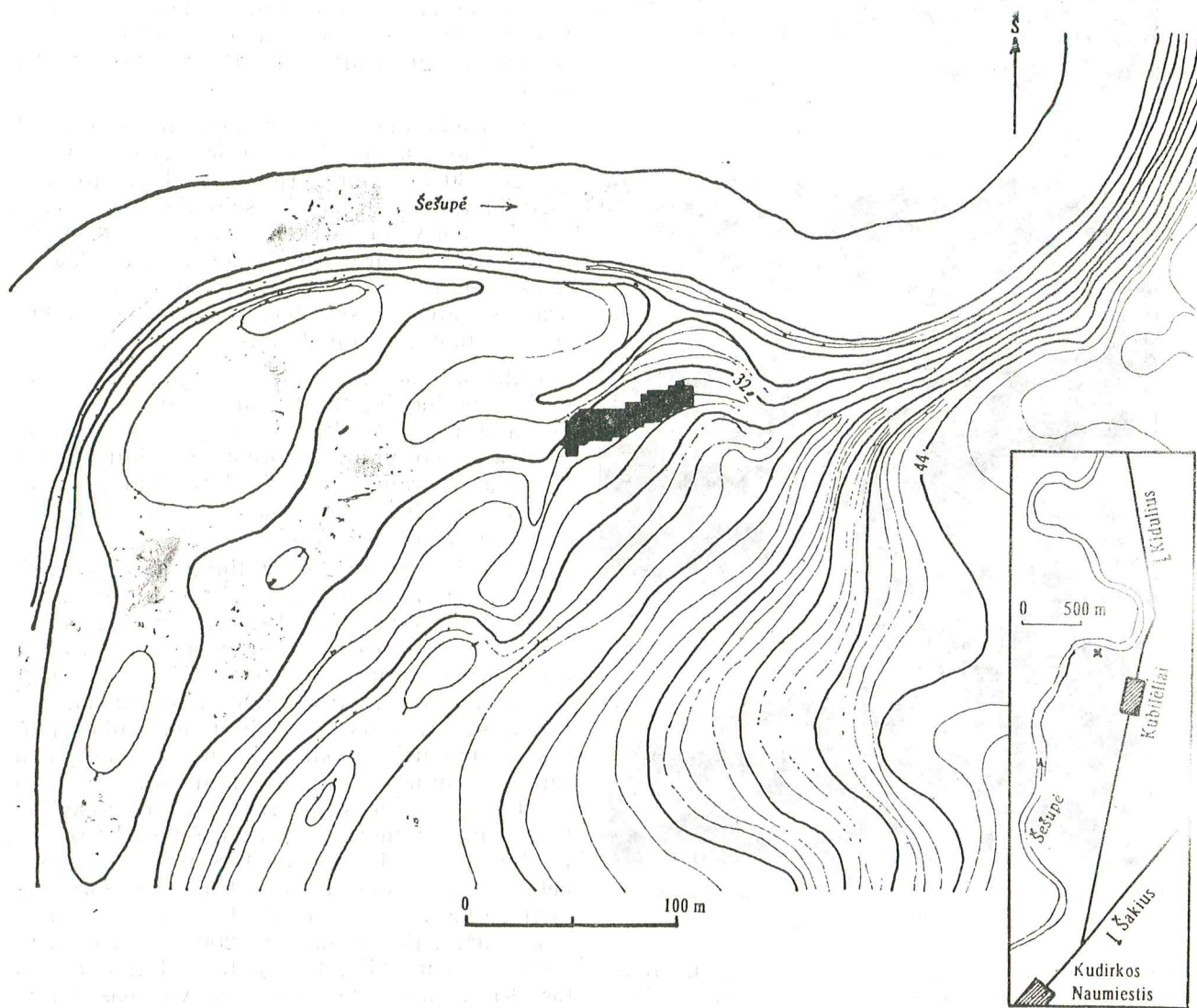
- Рис. 1. Ситуация пос. Шаке
Рис. 2. План раскопанной площади
Рис. 3. План раскопа № 5 1984 года и разрезы: 1 — дерн и лесной песок, 2 — культурный слой, 3 — пережженный песок, 4 — темно-серый песок, 5 — уголь, 6 — белый песок, 7 — кремнь, 8 — черепок, 9 — камень
Рис. 4. Схематическое расположение очагов (№ в кружке) и ям (№ рядом с кружком). Каждый квадратик 2×2 кв. м
Рис. 5. Разрезы некоторых очагов: 1 — дерн и лесной песок, 2 — культурный слой, 3 — темно-серый очаговый песок, 4 — уголь, 5 — материк
Рис. 6. Количество черепков в квадратах и расположения орнаментики: 1 — бугорки, 2 — разные наколы и нарезки, 3 — ямки и дырки, 4 — отступающая лопатка, 5 — плоские пояса, 6 — шнуrowые оттиски
Рис. 7. Керамика северной группы
Рис. 8. Керамика северной группы
Рис. 9. Керамика средней и южной группы
Рис. 10. Керамика средней и южной группы
Рис. 11. Попытка реконструкции типов горшков: 1, 2 — северной (I) группы; 3—5 — средней (II) группы
Рис. 12. Шнуrowая керамика
Рис. 13. Схема расположения кремней в раскопе
Рис. 14. Схемы расположения типов кремневых изделий: 1 — ланцетовидный наконечник, 2 — треугольный наконечник, 3 — листовидный наконечник, 4 — трапециевидный наконечник, 5 — ромбовидный наконечник, 6 — скребок, 7 — резец, 8 — сверло, 9 — ретушированный топорик, 10 — кусок шлифованного топорика
Рис. 15. Наконечники стрел
Рис. 16. Вкладыши (1—6), лезвие от стамески (7), сверла и шилья (8—15, 18), изделия специального назначения (17, 22, 22), ножи (16, 19, 21, 23—29)
Рис. 17. Скрепки
Рис. 18. Резцы
Рис. 19. Скобели (1, 2), ретушированные топорики (3—6, 9), части шлифованных топориков (7, 8), ретушеры (10, 11), нуклеус (12)

KUBILĖLIŲ VĖLYVOJO NEOLITO GYVENVIETĖ

VYGANDAS JUODAGALVIS

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Lietuvoje pagausėjo iširtų neolito laikotarpio paminklų. Paaiškėjo, kad vidurinio ir vėlyvojo neolito raida įvairiose Lietuvos dalyse skyrėsi. Bendrą neolito proceso sampratą komplikuoja tai, jog skirtingos mūsų krašto sritys nevienodai iširtos. Plačiai kasinėti Lietuvos pajūrio, Žemaičių aukštumos, rytų ir pietryčių Lietuvos [1, p. 10, 11] akmens amžiaus paminklai, o Užnemunėje

neturėjome nė vieno iširtito neolito paminklo. Dabar čia žinoma apie 90 akmens amžiaus titnago ir kaulo bei rago dirbinių radimviečių [2, p. 20—81]. Titnago dirbinių daugiausia surinkta smėlėtose Nemuno pakrantėse. Tai įvairių laikotarpių radiniai, dažniausiai — tarpkultūriniai tipai. Kaulo ir rago dirbinių aptikta atsitiktinai, juos sunku sieti su kitais gyvenviečių radiniais. Archeologų skelbtuose neolito

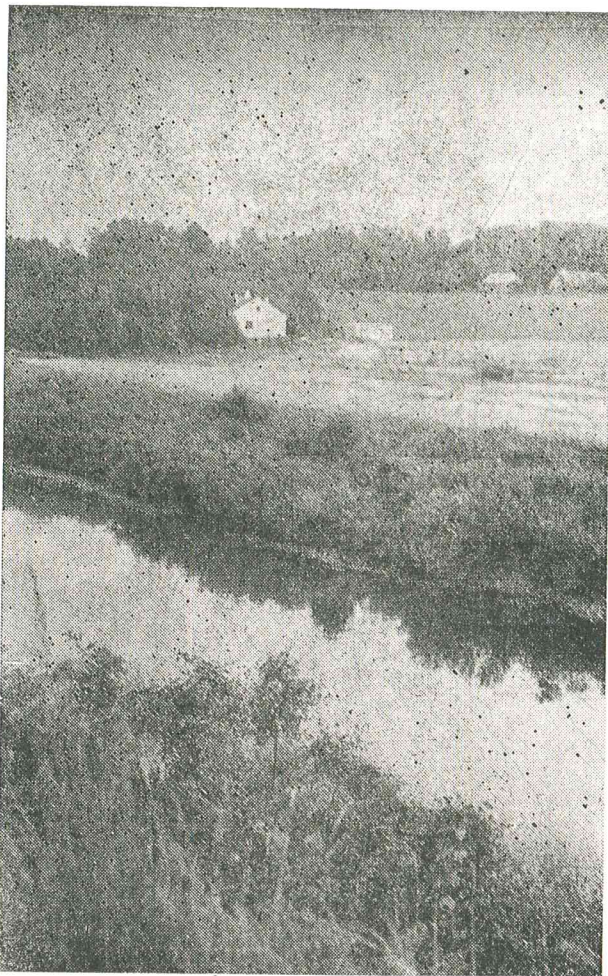

1 pav. Gyvenvietės situacija

kultūrų žemėlapiuose Užnemunė atsiduria Narvos [3, p. 144, pav. 150; 4, p. 20, pav. 1], Nemuno [1, p. 124, pav. 62, p. 182, pav. 99; 5, pav. 2], Narvos ir Nemuno [6, p. 165, pav. 3] kultūrų paplitimo teritorijoje.

Norint užpildyti šią Lietuvos neolito tyrinėjimų spragą, 1982 m. pradėta sistemingai žvalgyti, o 1984 m.—kasinėti Užnemunės akmens amžiaus paminklus Šešupės baseine. Straipsnyje skelbiama vėlyvojo neolito Kubilėlių gyvenvietės medžiaga. Gyvenvietę tyrinėjo Lietuvos MA Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus archeologinė ekspedicija, vadovaujama straipsnio autoriaus. Raudiniai yra saugomi Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje (EM 2353).

Kubilėlių neolito gyvenvietė (Šakių raj., Būbelių apyl.) yra Šešupės baseino vidurupyje, 40–60 m virš jūros lygio limnoglacialinėje lygumoje, kurią dengia molių ir dulkinų priemėlių sluoksnis [7, p. 17]. Kubilėlių k. apylinkėse Šešupė yra suformavusi 3 terasas: pirmoji yra 4–5 m aukščio, antroji neryški — 6–7 m ir trečioji — 17–18 m aukščio (Habs. 45–46 m). Paminklas yra kaimo šiaurės vakarų pakraštyje, 270 m į vakarus nuo Kudirkos Naumiesčio—Kidulių kelio, 270 m į rytus ir 75 m į pietus nuo dešiniojo Šešupės kranto. Upė šioje vietoje daro staigų vingį; šalimais yra brasta. Gyvenvietė užėmė 75 m ilgio ir 20 m pločio šiaurės rytų—pietvakarių kryptimi orientuotą plotą antrosios terasos šlaite ir pačioje terasoje (pav. 1,

2 pav. Gyvenvietės vaizdas iš vakarų, nuo kairiojo Sešupės kranto

2). Kultūrinis sluoksnis buvo 5,5–6,5 m aukštyje virš dabartinio upės lygio. Gyvenvietė įkurta prie dabar numelioruotos ir apartos senvagės.

KULTŪRINIS SLUOKSNIS

1984–1989 m. ištirtas 938 m² plotas praktiškai apėmė visą išlikusią gyvenvietės dalį. Kultūrinį sluoksnį sudarė smulkiagrūdis rusvai geltonas smėlis su suodžių dėmėmis ir smulkiais medžio angliukais, slūgsojęs po 10–40 cm suarto dirvožemio sluoksniu. Ariant smarkiai apniokota rytinė ir vidurinė gyvenvietės dalis, todėl čia net 30–40% radinių surinkta žemės paviršiuje ir suartoje dirvoje. Beje, labiausiai kultūrinis sluoksnis nukentėjo paskutiniaisiais metais, nes pažeistuose židiniuose plūgo žymės visai šviežios. Vakarinėje ploto dalyje jį apnaino agrodrenazo kanalai, tačiau nuo arimo jis nenukentėjo, nes buvo padengtas 10–15 cm

rudo sąnašinio smėlio sluoksniu. Dauguma vakarinės perkasos dalies radinių buvo iš kultūrinio sluoksnio, ariamoje dirvoje aptikta vos keliolika titnagų, išmestų kasant melioracijos kanalus.

Kultūrinis sluoksnis slūgsojo ant balto smulkiagrūdžio smėlio — įžemio ir buvo vidutiniškai 20–30 cm storio (pav. 4). Tyrineto ploto pietinių ir šiaurinių pakraščių link jis tolygiai plonėjo, kol visai išnyko, o vakaruose tęsėsi iki pat senvagės, kur durpių sluoksnyje aptikta keltetas nuplautų titnagų. Rytinis gyvenvietės pakraštys pateko į statybos zoną, todėl čia kultūrinis sluoksnis sunaikintas.

Kultūriniame sluoksnyje ir po juo išliko 25 židinių, 19 duobių, 2 pastatų ir 20 stulpaviečių pėdsakų (pav. 3). Daugiausia titnago dirbinių aptikta ploto viduryje, duobėse, židiniuose ir šalia jų. Keramikos šukės buvo daugmaž tolygiai pasklidusios po visą gyvenvietę, šiek tiek daugiau vakarinėje dalyje.

Kubilėlių gyvenvietės židiniai gana vienodi, apskriti arba ovalūs, įrengti negiliose pusapvalio pjūvio duobutėse, kauburėliai iškilę į kultūrinį sluoksnį (pav. 5; 1 lent.). Kai kurių židinių, ypač rytinėje ir vidurinėje gyvenvietės dalyje, viršūnės nuartos. Žemė juose juoda, anglinga, gausu titnago dirbinių, pasitaikė smulkių sutrupėjusių puodų šukelių, sudegusių kauliukų, riešutų kevalų. Židiniai nevienalaikiai: kai kurie (Nr. 8, 12) buvo šiek tiek aukščiau, kultūriniame sluoksnyje, dugnai nesiekė įžemio. Penkiuose židiniuose (Nr. 1, 8, 9, 13, 17) pastebėta plonų smėlio tarp sluoksnių. Atskirai aptarti vertas židinyje Nr. 17. Iš kitų jis išsiskyrė tiek dydžiu, tiek struktūra: 200×196 cm skersmens, 70 cm gylis, beveik taisyklingai apskritas. Kultūrinis sluoksnis šalia vos pastebimas, vietomis visai nebuvo. Židinio pjūvyje aiškiai matyti juodos žemės sluoksnių, vienas nuo kito atskirtų pilko smėlio tarp sluoksniais. Pietinė ir vakarinė židinio duobės sienelės statmenos, rytinė ir šiaurinė — kiek nuolaidesnės. Radinių židinyje nedaug: keliolika titnago nuoskalų bei skelčių ir sutrupėjusių keramikos šukelių. Stambesnių medžio angliukų, kaip kituose židiniuose, čia nerasta.

Iš židinio susisluoksniavimo matyti, jog ugnis čia buvo kūrenama ilgą laiką su pertraukomis ir ne kartą gesinama — užberinama smėliu. Panašios struktūros židinių aptikta ir kitose Lietuvos vietose: Paštuvoje, Klanguose [1, p. 266–269, pav. 149], Nidoje [8, p. 175, pav. XXV]. Tokio tipo objektai siejami su apėigomis. Tad, galima manyti, ir Kubilėlių gyvenvietė turėjo aukojimo vietą — alko židinį.

Po kultūrinio sluoksnio, baltame smėlyje iš-

1 lentelė. Židiniai

Nr.	Kvadratų indeksai	Matmenys (cm)		Forma		Radiniai			
		skersmuo	gylis (žemyje)	apskritimo	ovalo	titnagai	keramika	riešutų kevalai	sudegę kaulikai
1.	I ₅	130×110	25(20)		+		+		
2.	O ₆	34×32	25(20)	+					
3.	I ₇ J ₇	100×100	30(25)				+	+	
4.	L ₁₃	60×56	36(18)	+			+	+	+
5.	L ₁₃	120×50	40(30)		+		+	+	
6.	I ₁₄	60×40	18(10)		+		+	+	
7.	K ₁₄	60×50	12(10)		+		+	+	
8.	J ₁₇	64×62	20(—) *	+			+	+	
9.	J _{17, 18}	110×80	46(30)				+	+	+
10.	G ₁₈	100×75	30(15)		+		+	+	
11.	F _{19, 20}	100×100	60(40) *	+			+	+	
12.	G ₂₀ H ₂₀	35×55	20(—) *	+			+	+	
13.	H ₂₀	80×70	40(20) *	+			+	+	
14.	G _{21, 22}	74×70	40(25) *	+			+	+	
15.	G ₂₂	45×45	30(10) *				+	+	
16.	H ₂₁ I ₂₁	65×55	25(10) *	+			+	+	
17.	C _{23, 24} D _{23, 24}	200×196	70(70)	+			+	+	
18.	G ₂₃	120×68	30(15) *		+		+	+	
19.	H _{22, 23}	80×70	30(5) *		+		+	+	
20.	D ₂₄	66×60	30(16) *		+		+	+	
21.	G ₂₄	54×54	30(10) *	+			+	+	
22.	L ₂₄	44×24	17(8) *		+				
23.	F ₂₅	65×60	20(14) *		+		+	+	
24.	F ₂₆	68×60	40(—) *		+		+	+	+
25.	D ₂₉	75×70	30(10) *	+			+	+	

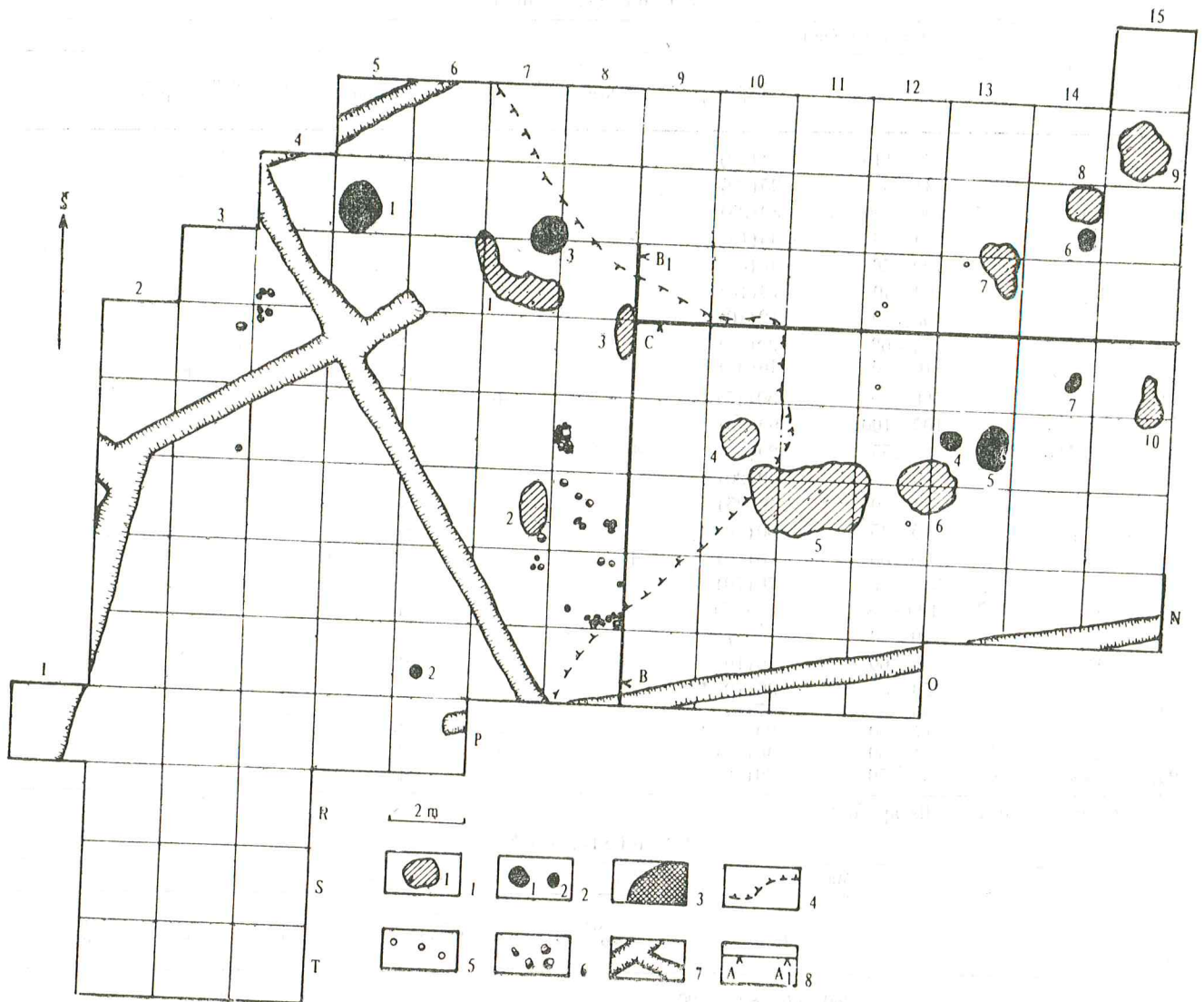
* Židinių viršutinė dalis apardyta

2 lentelė. Duobės

Nr.	Kvadratų indeksai	Matmenys (cm)		Forma			Radiniai			
		skersmuo	gylis	apskritimo	ovalo	netaisyklin-ga	titnagai	keramika	sudegę kaulai	riešutų kevalai
1.	J _{6, 7}	280×60—80	20			+	+	+		
2.	M ₇	150×90	70		+		+	+		+
3.	J ₈ K ₈	150×50	60		+		+	+		
4.	L ₁₀	110×100	30	+			+	+		
5.	L ₁₀₋₁₂ M ₁₀₋₁₂	320×200	100			+	+	+		+
6.	L _{12, 13} M _{12, 13}	140×120	40	+			+	+		+
7.	I ₁₃ J ₁₃	200×100	20			+	+	+		
8.	I ₁₄	100×90	30	+			+	+		
9.	H ₁₅	180×160	55	+			+	+		+
10.	K ₁₅ L ₁₅	140×74	30			+	+	+		+
11.	H ₁₉ I ₁₉	260×40—60	30			+	+	+		+
12.	J ₂₀	100×90	40	+			+	+		+
13.	D _{21, 22} E _{21, 22}	230×75	30			+	+	+		+
14.	D ₂₅₋₂₇ E ₂₅₋₂₈ F ₂₅	360×300	90			+	+	+		+
15.	G _{27, 28}	150×140	100	+			+	+		
16.	C ₂₈	125×95	75		+		+	+		
17.	A _{28, 29} B _{28, 29}	215×215	100	+			+	+		
18.	B _{30, 31} C _{30, 31}	210×180	70		+		+	+		
19.	E _{30, 31} F _{30, 31}	230×40	30			+	+	+		

ryškėjo 19 duobių. Jos įvairių kontūrų, tačiau daugiausia ovalių ar apskritų (2 lent.). Žemė duobėse, ypač jų dugne, tamsesnė nei kultū-

rinis sluoksnis; radinių tankumas daugeliu atvejų labai didelis, kai kuriose duobėse iki 250—300 vnt. m². Daugiausia aptikta gamybos at-

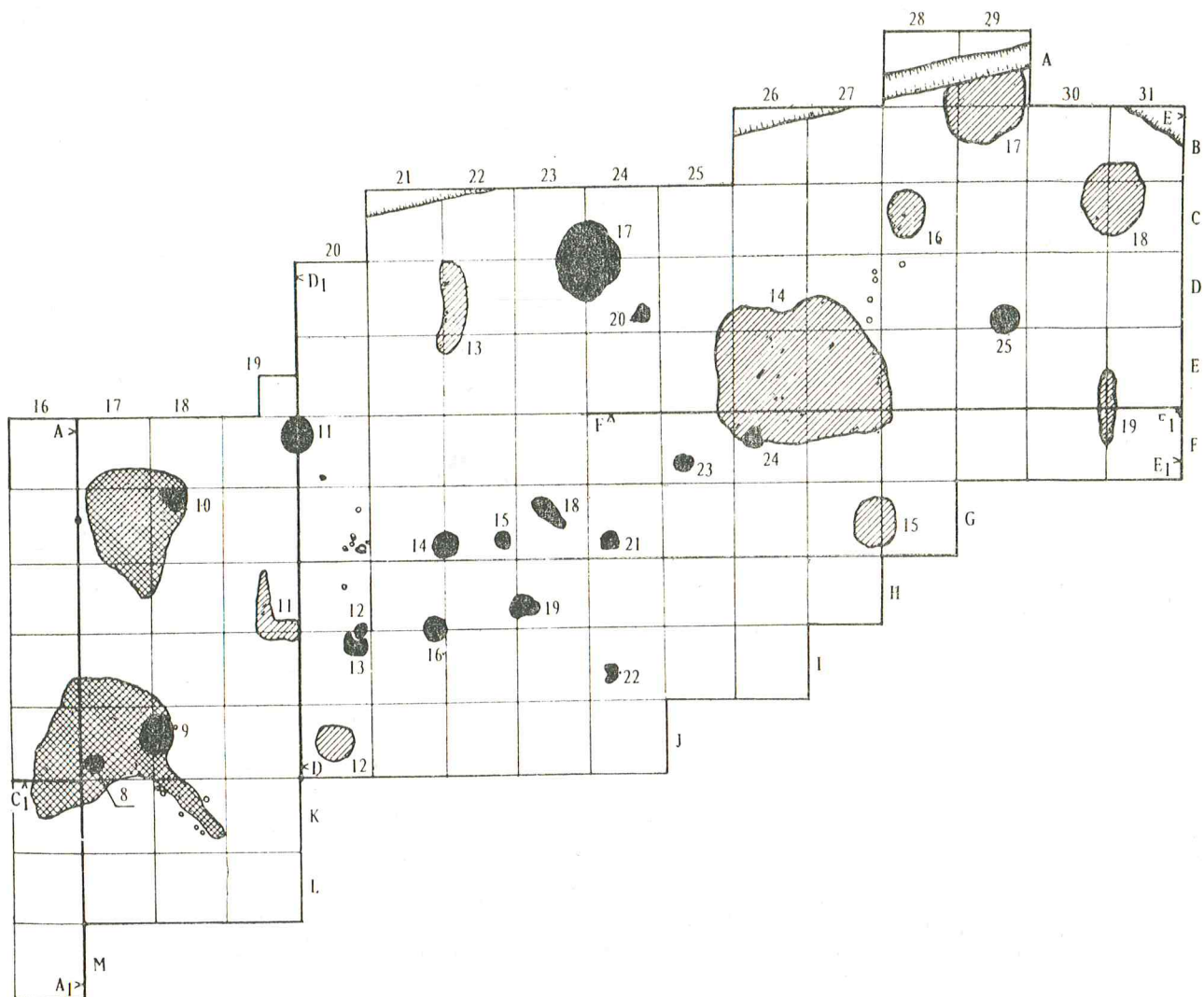
liekų: nuoskalų, skaldytinių liekanų, taip pat sulūžusių ar susidėvėjusių titnago dirbinių, puodų šukių, sudegusių kauliukų, riešutų kevalų.

Duobėje Nr. 14 išliko židinuoko žymių. Duobės skersinis pjūvis (pav. 4 F—F₁) ir matmenys analogiški gyvenvietėje aptiktų dviejų pusiau žeminės tipo pastatų žymėms. Tad čia galėjo būti apleistas ir atliekų duobe paverstas būstas.

Išsiskiria dvi L pavidalo duobės. Jos negilios, taisyklingo pusapskritimo pjūvio, panašių matmenų (Nr. 1, 11; 2 lent.). Panašios ir jų išdėstymo vietos — prie židinių, iš vakarų pusės. Manytume, jog tai lengvų statinių, saugojusių židinius nuo vyraujančių vakarų vėjų, pėdsakai.

Kubilėlių gyvenvietės pastatų liekanos skurdžios. Tyrinėto ploto viduryje jau kultūrinio

sluoksniu paviršiuje tamsiomis dėmėmis išryškėjo dviejų įgilintų būstų liekanos. Abiejų kontūrai panašūs: primena lašą ar trikampį supavalintais kampais (pav. 6). Būstas Nr. 1 buvo 4 m ilgio ir 2,7 m pločio, orientuotas šiaurės—pietų kryptimi. Žemė viduje, ypač dugne, tamsesnė nei kultūrinis sluoksnis. 40 cm į vakarus nuo būsto aptikta 15 cm skersmens ir 40 cm gylio stulpavietė. Stulpas nusmailintas ir pastatytas vertikaliai. Apskritojo būsto galo sienelės statmenos, smailiojo — nuolaidesnės. Pastate, prie rytinės sienelės, būta 75×100 cm skersmens ir 30 cm gylio ovalaus židinio. Rądinųjų tankumas būste toks pat kaip ir kultūriniam sluoksnyje šalia. Aptikta gremžtukas, 2 rėžtukai, 2 grąžteliai, yla, 4 įtvėriamieji ašmenėliai, puodų šukė, puošta virvutės įspaudu, ke-

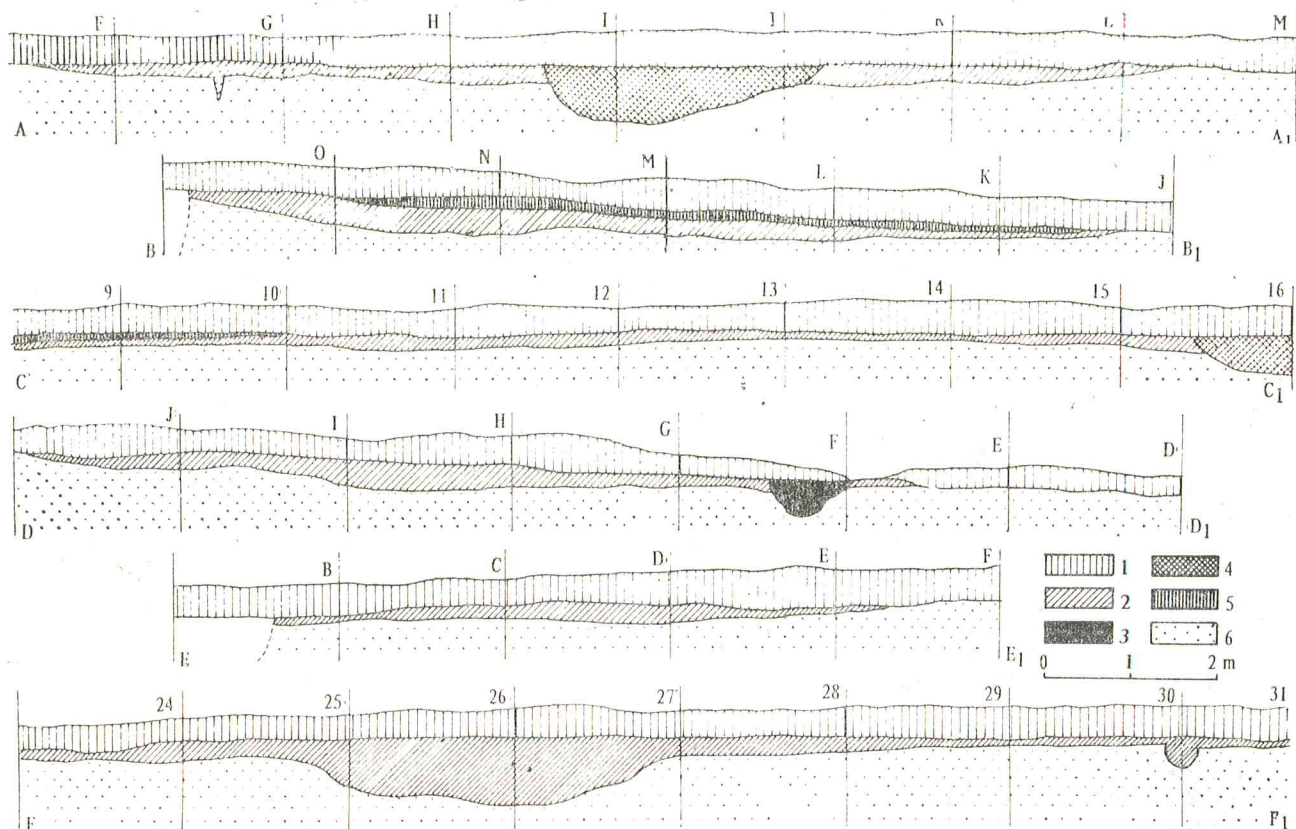
3 pav. Tyrinėtas plotas: 1 — duobės, 2 — židiniai, 3 — pas tatų liekanos, 4 — rudo šašauš smėlio sluoksnio ribos, 5 — stulpavietės, 6 — akmenys, 7 — agrodrenazo kanalai, 8 — pjūvių vietos ir jų indeksai

li pakraštėliai įspaustomis briaunomis. Židinyje rasta keletas nuoskalų ir sutrupėjusios keramikos.

Pastatas Nr. 2 buvo 2 m į pietus nuo pirmojo, orientuotas šiaurės rytų—pietvakarių kryptimi, 4,5 m ilgio ir 2,5 m pločio, 90 cm (50 cm įžemyje) gylio. Jo išilginis pjūvis analogiškas pastato Nr. 1 pjūviui (pav. 6). Viduje buvo 2 židiniai: pirmasis 80×110 cm skersmens, 46 cm (30 cm įžemyje) gylio, ovalus, su 16 cm storio smėlio tarp sluoksniu. Antrasis — kiek aukščiau, įžemio nesiekė. Židinys 20 cm gylio, 66×64 cm skersmens, apskritas, nuarta viršutine dalimi. Prie pastato pietrytinės sienelės statmenai prijungtas 3 m ilgio, 60—120 cm pločio ir 60—70 cm gylio prieangis. Viršutinė jo dalis apardyta ariant, sienelės statmenos, pietrytinis ga-

las nuolaidus. Abipus prieangio išliko 7 stulpavietės. Kuolai 6—18 cm skersmens, nusmailintais galais ir įkalti įžambiai — jų viršūnės turėjo kirštis virš prieangio.

Pastato Nr. 2 židiniuose ir ypač jo pietvakarių kampe surinkta daugiau kaip 1000 titnagų, keliolika sudegusių kauliukų, riešutų kevalų, šukė su virvutės įspaudu, dviejų puodų dugnelių šukių. Prieangio dugne aptikta stambių nuoskalų (20% su žieve) sankaupa ir dailaus darbo ietigalio ašmenėlis (pav. 11 : 21). Tipiškiems Pamarių kultūros paminklams (pvz., Nidai) įgilinti pastatai nebūdingi. Jų dažniau aptinkama pietinėje ir rytinėje Pamarių kultūros paplitimo dalyje [5, p. 21; 9, p. 67; 10, p. 95—97]. Lietuvoje įgilintų pastatų pasitaikė Narvos kultūros paminkluose [11, p. 7—9, pav. 1].

4 pav. Pjūviai: 1 — arimas, 2 — rusvai geltonas smėlis — kultūrinis sluoksnis, 3 — židinyas, 4 — tamsiai pilkas smėlis, 5 — rudas sąnašų smėlis, 6 — baltas smėlis — įžemis

Po kultūrinio sluoksnio įžemyje pastebėta keliolikos 6—8 cm skersmens stulpaviečių žymės, tačiau jų išsidėstymo sistema neišryškėjo.

RADINIAI

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje ir suar-toje dirvoje surinkta 37 820 titnagų. Jų tankumas didelis — daugiau kaip 40 vnt. m² (pav. 7). Nors Užnemunė yra titnago klodų zonoje, tačiau Sešupės vidurupio ir žemupio pakrantėse jo žaliavos pasitaiko retokai. Skeltėms ir dirbiniams dažniausiai naudotas Nemuno pakrantėse aptinkamas pilkas su baltais šlakeliais titnagas. Jo ruošiniai ir dirbiniai sudaro 48%, juodo — 14, balto ir balkšvo — 23, melsvo — 12%. Kitus 3% sudaro įvairių atspalvių rusvas ir žalsvas titnagas. Beje, žalsviems titnagams priklauso tik skeltės ir dirbiniai, nei skaldytinių, nei nuoskalų nerasta. Tai įvežtinė žaliava, į Kubilėlių gyvenvietę atgabenta tik skelčių pavidalu. Dirbinius gamino iš visų išvardytų atspalvių titnago, tačiau patys išraiškingiausi ir tobuliausi juodo skaidraus titnago įnagai.

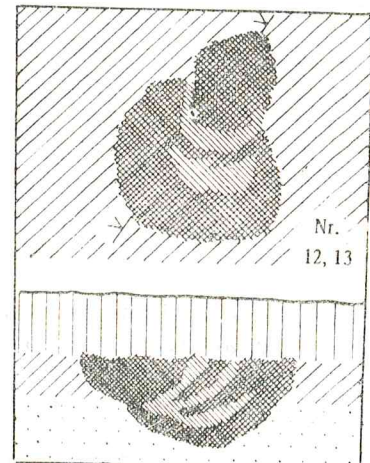
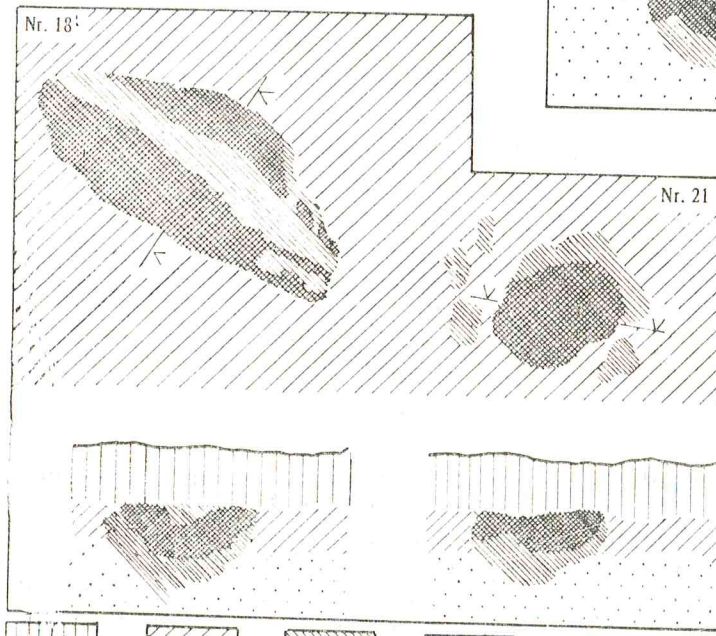
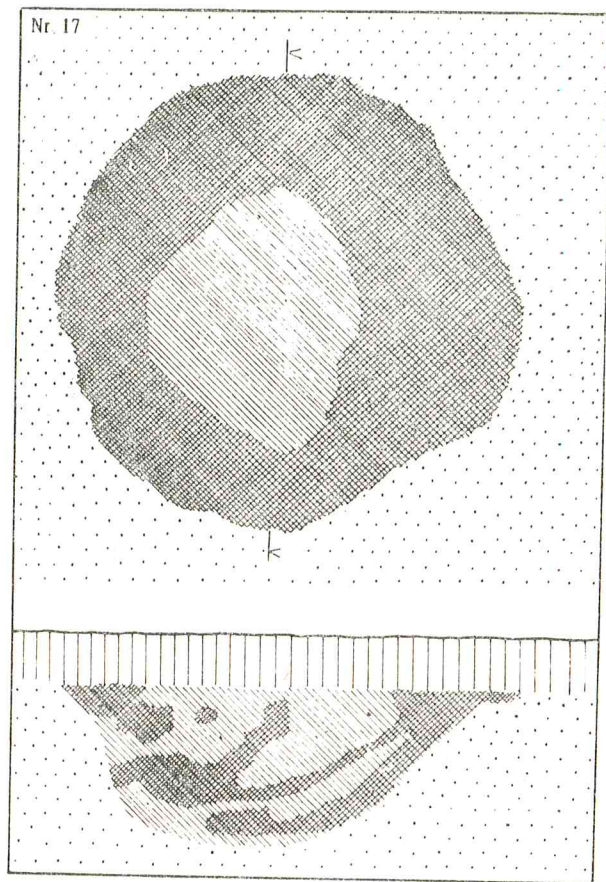
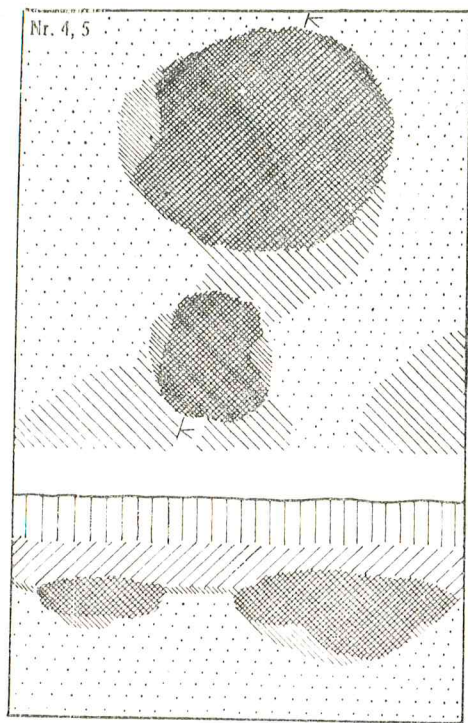
Kubilėlių gyventojai titnagą ne itin taupė —

didžiausią radinių dalį sudaro neretušuotos nuoskalos. Pagal žaliavos ir dirbinių santykį Kubilėliai skirtini gyvenvietės-dirbtuvės tipui [12, p. 9]. Skaldytinius ruošė pačioje gyvenvietėje iš apskritų rieduliukų ir plytelės pavidalo gabalų dažniausiai su žalsvai pilka arba gelsva žieve. Dauguma jų labai sunaudoti — likę vien beformiai gabaliukai, nieko nesakantys apie ankstesnę formą. Gyvenvietėje aptikta vienagalių kūginių, piramidinių ir laibųjų, prizminių arba artimų cilindriniams dvigalių, plokščių ovalių skaldytinių (pav. 8), tačiau daugiausia surinkta netaisyklingų, be aiškių skėlimo aikštelių. Gausus skaldytinių ir jų dalių kiekis leidžia atkurti keletą fazių, apimančių skaldytinio paruošimą, atnaujinimą, skelčių ir nuoskalų skėlimą iki pat skaldytinio visiško sunaudojimo (pav. 9).

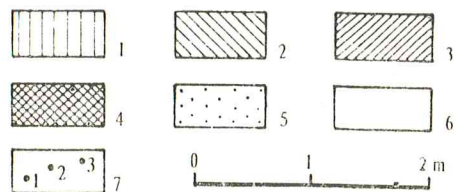
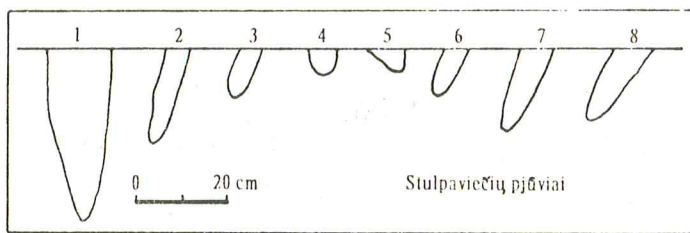
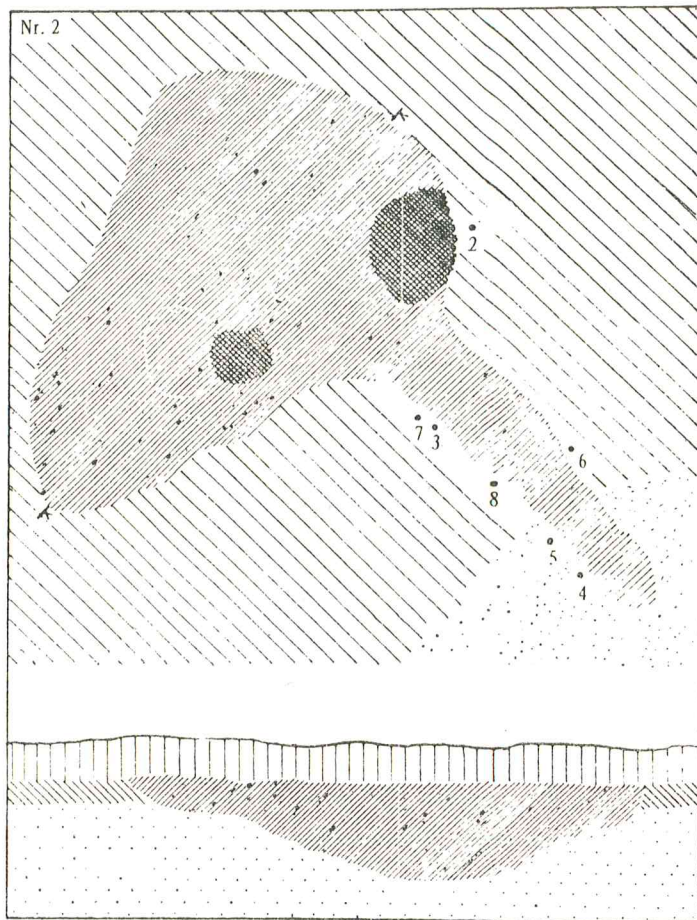
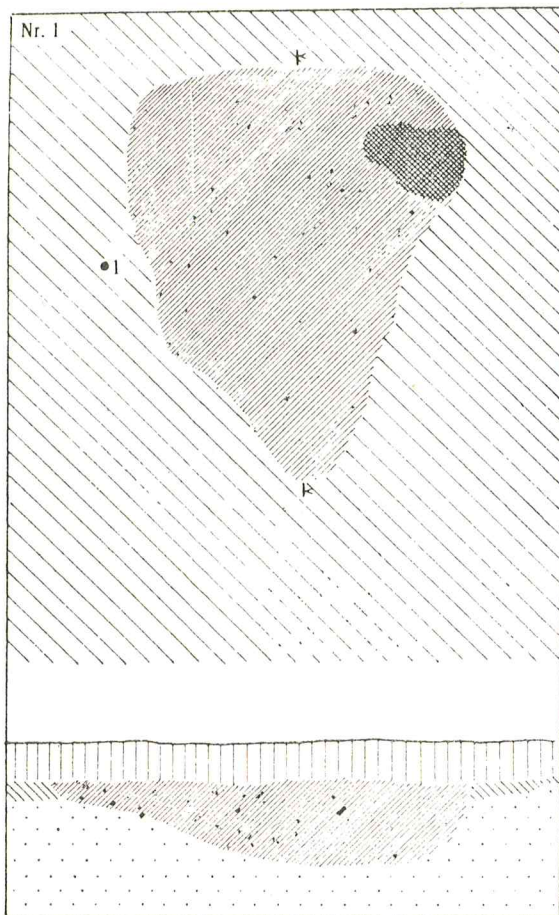
A fazė: paruošiama skaldytinio aikštelė ir suformuojama viena arba kelios pirminės skeltės.

B fazė: nuskeliama pirminė skeltė, po jos — kitos; skaldytinis įgauna kūgio formą.

C fazė (2 variantai): 1) atnaujinama skėlimo aikštelė, skeltės skeliamos viena kryptimi —

5 pav. Zidiniai: 1 — arimas, 2 — kultūrinis sluoksnis, 3 — tamsiai pilkas smēlis, 4 — juodas anglingas smēlis, 5 — balts smēlis — jzemis

6 pav. Pastatų liekanos: 1 — arimas, 2 — kultūrinis sluoksnis, 3 — tamsiai pilkas smėlis, 4 — juodas anglingas smėlis, 5 — baltas smėlis — įžemis, 6 — geltonas smėlis, 7 — stulpavietės

skaldytinis įgauna piramidės formą; 2) atnaujinama skėlimo aikštelė ir nuskeliamas smailusis skaldytinio galas — skaldytinis įgauna prizmės formą, skeliamos trumpos skeltės dviem priešingomis kryptimis.

D fazė: skeltės ir nuoskalos skeliamos įvairiomis kryptimis — skaldytinis visiškai sunaudojamas.

Surinkta 5165 skeltės ir skelčių nuolaužos, tarp jų 2,9% pirminių ir 6,6% — su žieve. Trikampio pjūvio sudaro 32% visų skelčių, kitos — trapecijos ir daugiakampio pjūvio. Dauguma sveikų skelčių konvergentiškomis šoninėmis

briaunomis, vadinasi, nuskeltos nuo vienagalių kūginių ar piramidinių skaldytinių. Daugiausia aptikta siaurų, 6—9 mm, skelčių. Įvairioms dirbinių rūšims gaminti naudojo skirtingo pločio skeltas: rėztukams, gremžtukams ir peiliams — platesnes, žeberklų ašmenėliams — siauresnes (pav. 10). Skeltas dalijo išretušavę įgaubėlę arba nulauždavo paprastai, be retušo. „Mikrorėztukinės“ nulaužimo technikos Kubilėlių gyventojai beveik nenaudojo.

Retušuotų titnagų grupę sudaro 2990 radiinių: ginklų, įrankių, retušuotų nuoskalų ir skelčių, neidentifikuotų dirbinių dalių, skelčių frag-

3 lentelė. Titnago radiniai

	Skaičius	%
1. Skaldytiniai ir skaldytinių dalys	865	2,3
2. Nuoskalos	28800	76,2
3. Skeltės ir skelčių nuolaužos	5165	13,6
4. Retušuoti titnagai	2990	7,9
	37820	100

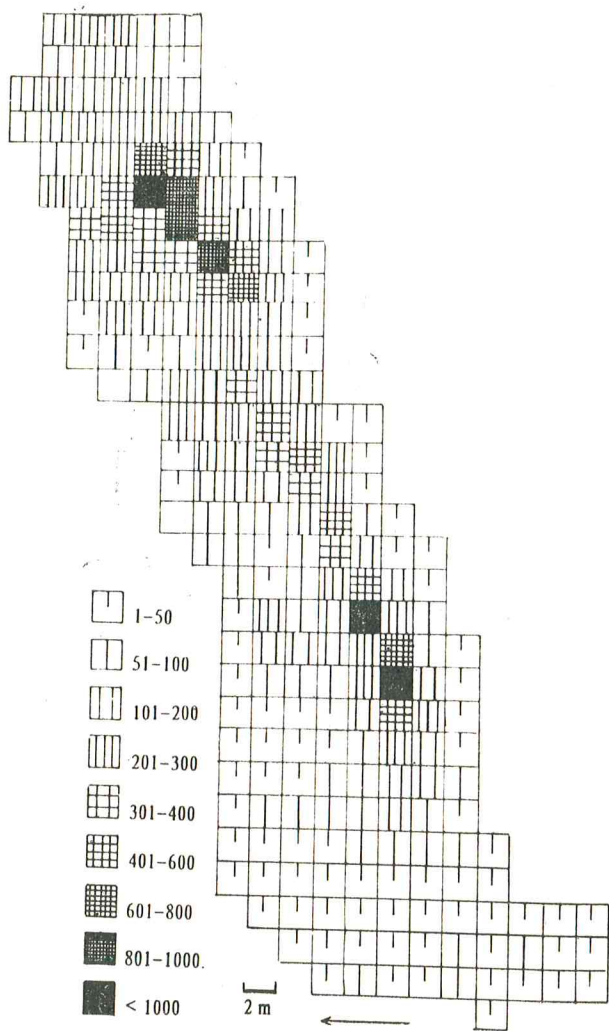
4 lentelė. Titnago dirbiniai

Dirbinių tipai	Skaičius	%
1. Strėlių antgaliai	13	0,4
2. Ietigalių ašmenėliai	183	6,1
3. Gremžtukai	176	5,9
4. Grandukai	180	6,0
5. Rėžtukai	220	7,4
6. Peiliai	140	4,7
7. Ylos ir gražtai	109	3,6
8. Kombinuoti dirbiniai	57	1,9
9. Kalteliai	28	0,9
10. Skobteliai	11	0,4
11. Retušavimo įnagai	8	0,3
12. Neaiškios paskirties dirbiniai	62	2,1
13. Kirviai	4	0,1
14. Pjūkleliai	24	0,8
15. Retušuotos nuoskalos	590	19,7
16. Retušuotų skelčių ir neidentifikuotų dirbinių fragmentai	1186	39,7
	2990	100

mentų su nulaužimo retušu, kelios dešimtys skelčių ir nuoskalų be retušo, bet su vizualiai pastebimomis naudojimo žymėmis. Šiai grupei priklauso 7,9% visų Kubilėlių gyvenvietės titnagų. Čia reiktų pasakyti, jog, traseologiškai ištyrus vieno kvadrato radinius (500 vnt.), gautas visai kitas rezultatas. Dirbinių kiekis, tipologiškai skirstant atitikęs bendrą gyvenvietės titnago dirbinių skaičių (7,9%), pašoko iki 36%*. Dirbinių tipai pasiskirsto gana savotiškai: labai mažai strėlių antgalių, gausu rėžtukų, kas nebūdinga neolitui, nemaža kombinuotų dirbinių ir labai daug dirbinių nuolaužų (4 lent.).

Rasta 13 strėlių antgalių: 2 trikampaiai įgaubtu pagrindu (širdiniai), 4 lancetiniai, 6 skersiniai (trapeciniai) ir 1 lapelio pavidalo (pav. 11:1–13). Abu širdiniai antgaliai panašūs, plokščiu retušu dailiai retušuotas visas paviršius, vos išgaubtomis šoninėmis briaunomis ir smarkiai įgaubtais pagrindais (pav. 11:1, 2). Šio tipo antgaliai plačiai paplitę Lietuvos ir kaimyninių kraštų neolito paminkluose [8, p. 51; 13, p. 9, 69, lent. 24; 8, 9; 14, p. 36,

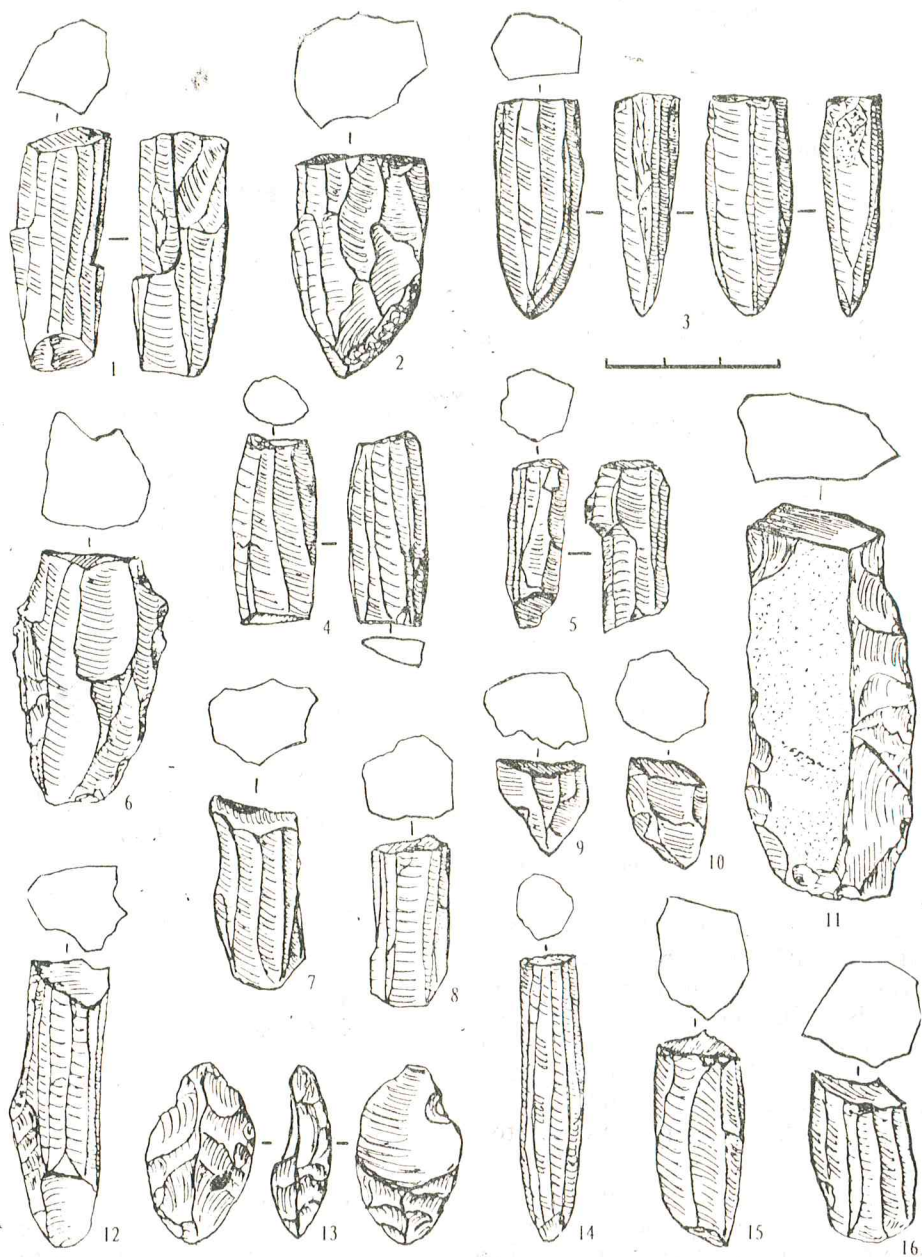
* Traseologinius tyrimus atliko Leningrado archeologijos instituto mokslinė bendradarbiė N. Skakun, kuriai autorius nuoširdžiai dėkingas.

7 pav. Titnagų pasiskirstymas kvadratuose

pav. 2:20; 15, p. 141, lent. 1:8, 9]. Trikampių strėlių antgalių Lietuvoje atsirado dar prieš virvelinę keramiką (Šventoji 23). Tačiau širdiniai visu retušuotu paviršiumi ir įgaubtais pagrindais yra jau vėlyvojo neolito požymis.

Trapecijos — gausiausia antgalių grupė (pav. 11:6–13). Išsiskiria aukšta trapecija iš plačios skeltės ir pakraščiuose retušuota stambiu statmenu retušu (pav. 11:11). Kitos 4 pakraščiuose retušuotos smulkesniu nuolaidesniu retušu ir pagal formą skirtinos paprastųjų trapecijų grupei. Trapeciniai antgaliai yra paveldėti iš senųjų mezolitinės Nemuno kultūros gyventojų ir plačiai paplitę neolito bei žalvario amžiaus paminkluose. Lancetiniai antgaliai priimena mezolitinius, tik smailgalyje neturi (išskyrus vieną) būdingos išskalės (pav. 11:4–7). Visi 4 šie antgaliai priklauso Lietuvoje labiausiai paplitusiam trikampių lancetų tipui. Kubi-

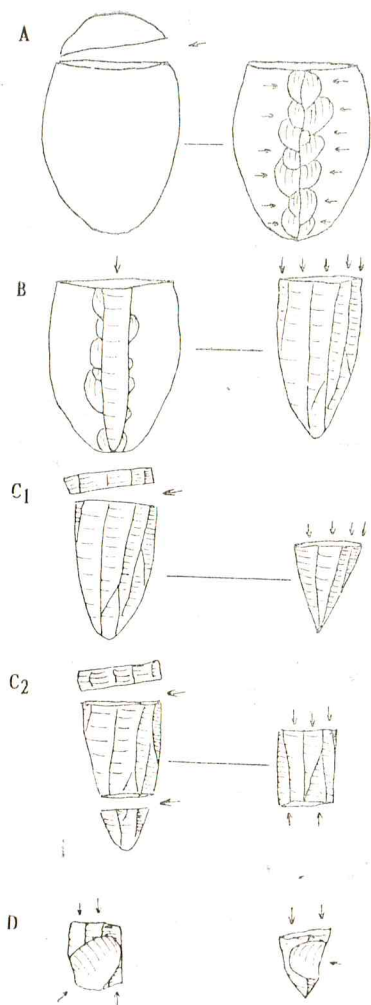

8 pav. Skaldytiniai

lėlių lancetiniai antgaliai yra paveldėti iš mezolitinės Nemuno kultūros ir rodo mezolito tradicijų tąsą. Atsiradę ankstyvajame mezolite, ypač Nemuno kultūros paplitimo zonoje, lancetai išliko ir žalvario amžiuje (Mergežeris 13) [16, pav. 8 : 4, 6]. Į lapelio pavidalo antgaliukas kiek susmaugta įtvara padarytas iš trikampio pjūvio nuoskalos, retušuotas plokščiu retušu dirbinio pakraščiuose (pav. 11 : 3). Lapelinių antgalių Lietuvos Pamarių kultūros paminkluose aptinkama kiek rečiau nei trikampių. Šio tipo radinių dažniau pasitaiko Pamarių kultūros

šiaurinėje dalyje [3, p. 88, lent. VI : 1, 4; 15, p. 142, lent. II; 17, p. 181, pav. 16].

Negausų strėlių antgalių kiekį kompensuoja didelis ietigalių ašmenėlių skaičius (183). Šie smulkūs dirbinėliai skirtini ginklams, nors vieną kitą galėjo vartoti ir kaip peilio ašmenėlių. Įtvėriamieji ašmenėliai rodo Kubilėlių gyvenvietėje buvus nemaža kaulinių ar medinių iečių ir strėlių antgalių, kurie smėlyje neišliko. Beveik visi įtvėriamieji ašmenėliai padaryti iš siaurų skelčių (pav. 11 : 14—30), tik 3 — iš plokščių nuoskalėlių. Vyrauja stačiakampio ir

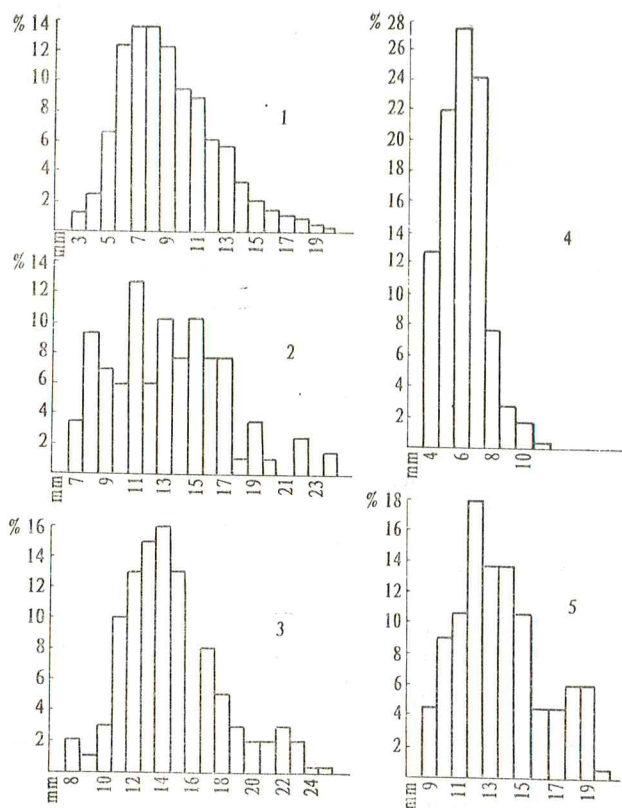

9 pav. Skaldytinių parkosimo „ naudojimo fazės

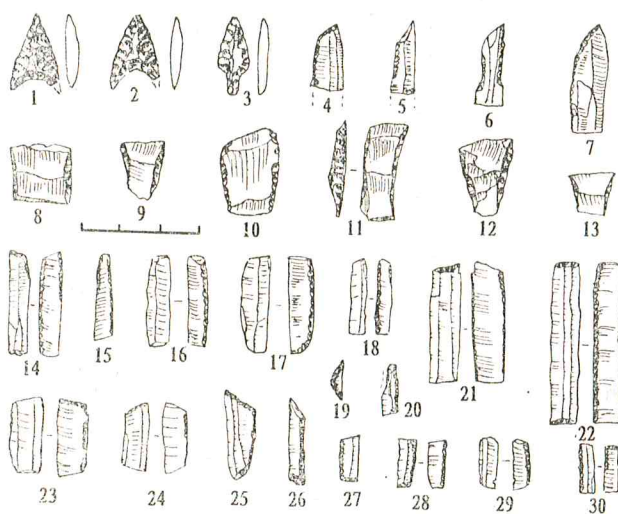
trapecijos formos, susiaurintų ašmenėlių, pritaikytų antgalio smaigaliui, pasitaikė mažiau (pav. 11 : 19, 20, 25, 26).

Dažniausiai retušuodavo tik ašmenėlio įtvėriamąjį pakraštį. Retušo tipas priklausė nuo kauliniame antgalyje išrėžto griovelio — į siauresnį įstatydavo dirbinėlį, retušuotą smulkiu retušu, į platesnį griovelį — stambesniu. Kitų ašmenėlių retušuoti tik galai. Manytume, smulkesnis tipologinis ašmenėlių skirstymas neturi prasmės, nes kiekvienas šio tipo dirbinyje buvo taikomas prie tam tikro kaulinio antgalio.

Surinkta 176 gremžtukai. Pagrindinis Kūbėlių gyvenvietės tipas — pailgas, galinis, iš skeltės pagamintas gremžtukas lygiagrečiomis, kiek paretušuotomis briaunomis (pav. 12 : 7, 10, 13, 15, 18). Išsiskiria dvigalių (pav. 12 : 1, 2, 4—6, 23) ir pusiau šoninių (pav. 12 : 11, 16, 17, 24) gremžtukų grupės, tačiau jos sudaro nedidelį procentą (5 lent.). Ilgųjų ir trumpųjų

10 pav. Skelčių (1) ir iš jų pagamintų rėžtukų (2), gremžtukų (3), ietigalių ašmenėlių (4), peilių (5) plotis

11 pav. Strėlių antgaliai (1—13) ir ietigalių ašmenėliai (14—30)

gremžtukų nedaug (pav. 12 : 11, 21, 28). Be to, kalbant apie trumpuosius, sunku pasakyti, ar jie tokie buvo iš karto pagaminti, ar sutrumpėjo nuo darbo, pvz., nulūžus gremžtuko pagrindui. Daugumos iš skelčių padarytų gremžtukų šoninės briaunos su darbo retušu, keleto

5 lentelė. Gremžtukai

		Ruošinys			Skaičius	%
		skeltė	nuoskala	skaldytinis		
Ilgis cm	iki 1,5	2	2	2	4	2,7
	1,5—3	70	36	7	113	76,9
	3—4	8	16	3	27	18,4
	4—5,5	2	—	1	3	2
		82 (55,8%)	54 (36,7%)	11 (7,5%)	147	100
Proporcijos	ca 1 : 1	7	19	2	28	19,1
	ca 1 : 2	60	32	7	99	67,3
	ca 1 : 3	15	3	2	20	13,6
		82	54	11	147	100
Forma	tiesūs	51	9	—	60	37,7
	siaurėjantys	20	7	1	28	17,6
	platėjantys	23	24	5	52	32,7
	apskriti	—	4	2	6	3,8
	amorfiški	—	10	3	13	8,2
		94 (59,1%)	54 (34%)	11 (6,9%)	159	100
Ašmenų padėtis	galiniai	76	32	7	115	72,3
	šoniniai	1	3	—	4	2,5
	galiniai-šoniniai	3	11	2	14	8,8
	pusiau šoniniai	8	10	2	20	12,6
	dvigaliai	6	—	—	6	3,8
		94	54	11	159	100
Papildomas retušas	retušuota 1 šoninė briauna	23	12	—	35	32,4
	retušuotas 2 šoninės briaunos darbo retušas šoninėse briaunose	10	1	—	11	10,2
	retušuota įtvara	48	8	—	56	51,9
		3	2	1	6	5,5
		84 (77,8%)	23 (21,3%)	1 (0,9%)	108	100

6 lentelė. Rėžtukai

		Ruošinys			Skaičius	%
		skeltė	nuoskala	skaldytinis		
Ašmenų padėtis	kampiniai	106	37	3	147	66,8
	šoniniai	21	25	6	52	23,6
	viduriniai	3	13	5	21	9,6
		131 (59,5%)	75 (34,1%)	14 (6,4%)	220	100
Ašmenų kiekis	vienašmeniai	114	69	11	194	88,2
	dviašmeniai	14	5	3	22	10
	daugiaašmeniai	3	1	—	4	1,8
		131	75	14	220	100
Ašmenų formavimas	išskelti	119	62	11	192	87,2
	išskelti ir retušuoti	12	13	3	28	12,8
		131	75	14	220	100

dirbinėlių retušuoti visi pakraščiai (pav. 12 : 23). Pasitaikė vienas kitas gremžtukas su retušuota arba apskaldyta įtvara (pav. 12 : 3). Gremžtukai iš nuoskalų įvairesni (pav. 13 : 1—7, 9—17), tačiau įvairovė priklausė daugiau nuo nuoskalų formų, o ne nuo gamintojo noro. Gremž-

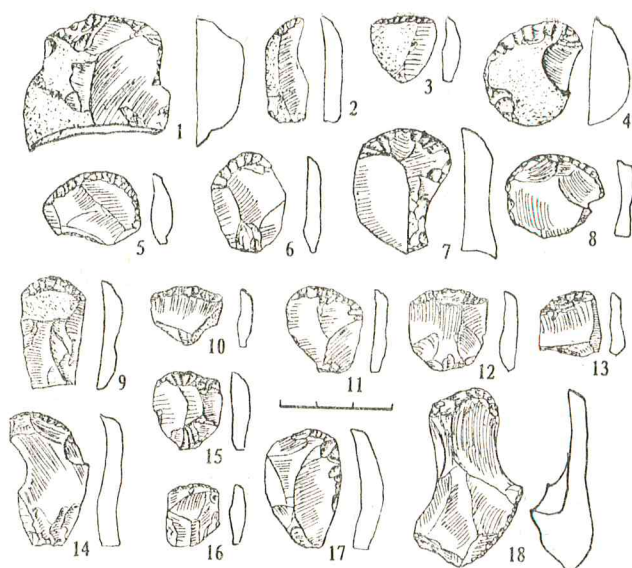
tukams daryti taip pat naudojo patogiai nuskilusias skaldytinių dalis (pav. 13 : 18) ir ypač skėlimo aikšteles, nuskeltas atnaujinant skaldytinį (pav. 13 : 8). Skaldytinio aikštelė būdavo beveik paruoštas gremžtukas, tereikėdavo smulkiai paretušuoti briauną, numatytą ašmenėliui

suformuoti. Gremžtukų ašmenėlių darbinis kampas svyruoja nuo 45 iki 75°, nors keletas pasitaikė ir beveik statmenais ašmenimis (pav. 12 : 27). Apie 10% gremžtukų paviršiuje išliko žievės pėdsakų. Gremžtukus dažnai kombinavo su kitais įrankiais (juos aptarsime atskirai). Gremžtukai — pati pastoviausia titnago dirbinių grupė. Vieni jų tipai išnykdavo, kiti atsirasdavo; gremžtukų randame visų laikotarpių ir visų Lietuvoje egzistavusių kultūrų akmens amžiaus paminkluose.

Kitas ypač gausiai Kubilėlių gyvenvietėje pasitaikęs dirbinių tipas — rėžtukai. Jų surinkta 220. Daugiausia aptikta kampinių, vienašmeninių, iš skeltės pagrindo ar skeltės nulaužta viršūne pagamintų rėžtukų, išskeltu ašmenėliu (pav. 14 : 1—4, 14, 19, 20, 25). Jų ašmenėlius dažniausiai suformuodavo viena arba keliomis išskalomis; kur kas mažiau aptikta rėžtukų, kurių ašmenėliai padaryti išskalas derinant su retušu (pav. 14 : 6, 9, 27). Gausu miniatiūrinių rėžtukų (pav. 14 : 14, 25, 26). Pasitaikė pagamintų iš sulūžusių peilių (pav. 14 : 21). Rėžtukus, kaip ir gremžtukus, dažnai derino su kitais įrankiais (žr. kombinuotus dirbinius). Vyrauja vienašmeniai rėžtukai, dviašmeninių (pav. 14 : 5, 17) ir triašmeninių (pav. 14 : 22) pasitaikė re-

12 pav. Gremžtukai

13 pav. Gremžtukai

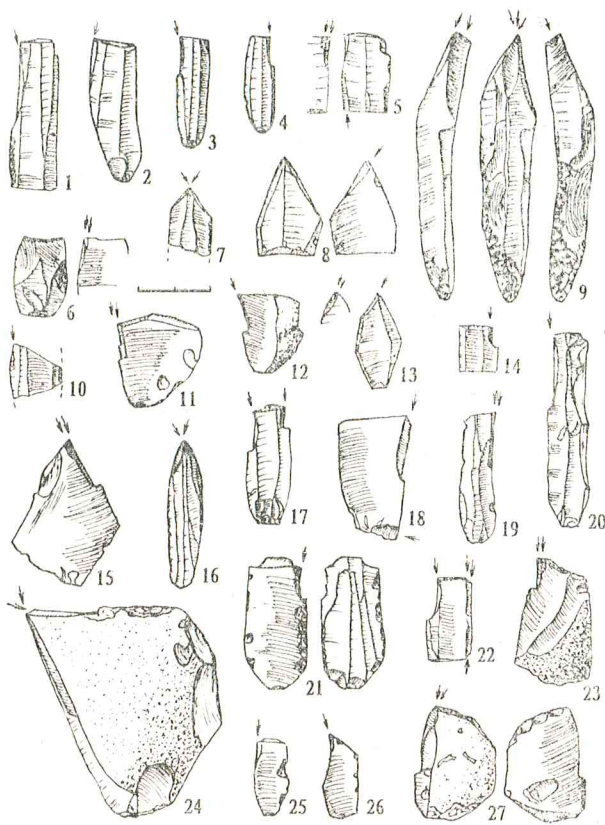
7 lentelė. Grandukai

Tipas	Ruošinys			Skelčius	%
	skeltė	nuoskala	skaldytinis		
Vienašmeniai	25	119	14	158	87,8
Dviašmeniai	6	16	—	22	12,2
	31 (17,2%)	135 (75%)	14 (7,8%)	180	100

čiau. Pirmam ašmenėliui nusidėvėjus, skeldavo antrą arba trečią. Kitu atveju papildomą išskeldavo tada, kai nepavykdavo suformuoti pirmojo ir skeltės ar nuoskalos briauna būdavo sugadinta. Beje, rėžtukų grupėje gana daug dirbinių nevykusiai išskeltais ašmenėliais ir vargu ar tikusiais rėžti. Iš visų rėžtukų išsiskiria vienintelis gero titnago, dailaus darbo įrankis keliais smūgiais išskeltu ir paretušuotu ašmenėliu (pav. 14 : 9). Aštriosios šoninės briaunos nuskeltos arba retušuotos stambiu plokščiu ir statmenu apsauginiu retušu.

Pamarių kultūros paminkluose rėžtukų aptinkama, tačiau jie sudaro nedidelį dirbinių procentą (pvz., Nidoje — 1%). Kiek daugiau jų pasitaiko Nemuno žemupio ir pietryčių Lietuvos vėlyvojo neolito gyvenvietėse (Vilkija, Sakių lanka). Neolite klasikinius, iš mezolito paveldėtus tipus išstumia įvairūs retušuoti rėžtikliai [18, p. 29], kokių Kubilėlių gyvenvietėje nepasitaikė; čia ir toliau buvo tęsiamos mezolitinės rėžtukų tradicijos.

Kietoms medžiagoms apdoroti vartojo grandukus (pav. 18 : 6—9). Jų surinkta 180. Kaip

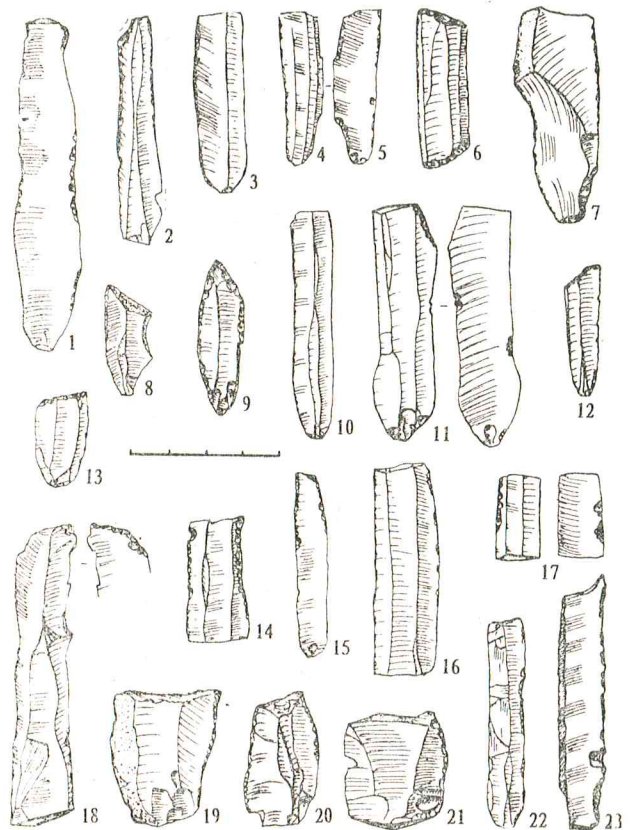
14 pav. Režtukai

ir kitose gyvenvietėse (Nida, Daktariškė I), Kubilėlių grandukams nesistengta suteikti ryškesnių formų. Ašmenėliai retušuoti nerūpestingai, dažniau įgaubti arba lygūs. Kai kurie grandukai panašūs į gremžtukus, tačiau skiriasi ašmenų nudėvėjimu ir specifinėmis išskalomis, atsirandančiomis grandant kietas medžiagas. Kubilėliuose aptikta dvejopų grandukų: vienašmenių ir dviašmenių. Apie 10% grandukų šoninės briaunos dar papildomai retušotos smulkiu retušu (pav. 18:6). Į atskirą, tiesa, labai negausią grupę (11 vnt.) galima skirti nedidelius, iš skelčių ar plokščių nuoskalėlių pagamintus dirbinius, nepanašius nei į grandukus, nei į kaltelius. Juos vadintume skobteliais. Jų ašmenėliai retušuoti smulkiu retušu, aštrūs, kiek išgaubti, lenkto pjūvio [pav. 16:18, 19].

Peiliai — sunkiausiai identifikuojama Kubilėlių titnago dirbinių grupė. Aiškių formų peilių vos keletas, kiti — skeltės nulaužtais galais ir šiek tiek paretušotomis šoninėmis briaunomis. Trūksta kriterijų jiems skirti iš retušotų skelčių grupės. Be to, traseologiniai tyrimai rodo, jog dalį ir neretušotų skelčių vartojo kaip peilius. Todėl nurodytas skaičius (140 vnt.) yra sąlyginis — peilių galėjo būti kur kas daugiau. Jų aptikta 3 tipų: įžambiai nulaužtomis ar nu-

retušuotomis viršūnėmis (pav. 15:2, 8, 12, 13, 18, 20, 23), lygiai nulaužtomis viršūnėmis ir retušuotais pakraščiais (pav. 15:3, 14, 15, 17), skeltės ir nuoskalos su darbo retušu pakraščiuose (pav. 15:1, 5, 7, 10, 16). Vienas peilis netelpa į šią schemą. Tai trapecijos formos iš gero titnago skeltės pagamintas dirbinyš įžambiai retušuotais galais ir su darbo retušu pakraščiuose (pav. 15:6). Peiliai — vienas būdingiausių virvelinės keramikos kultūrų dirbinių tipų. Jų randama ir gyvenvietėse [8, p. 36, 37, pav. 20], ir kapuose [19, p. 18, pav. 7:1—4]. Kubilėlių gyvenvietės peiliams artimesnių tipų aptinkama ankstyvuosiuose Pamarių kultūros paminkluose (Nida, Daktariškė I), taip pat ir Baltarusijoje Nemuno kultūros gyvenvietėse [5, pav. 22:20, 27—29]. Tiesių, mažai retušotų peilių Lietuvoje žinoma jau iš mezolito ir patsitaiko Nemuno kultūros stovyklose [1, p. 79]. Trapecijos formos peilių aptinkama Lenkijoje linijinės-juostinės keramikos kultūros paminkluose [20, p. 122—125, pav. 101—104].

Pjūkleliai (24 vnt.) tipologiškai nesiskiria nuo paprastų peilių lygiai nulaužtomis viršūnėmis, tik jų šoninės briaunos iš abiejų pusių retušotos dantukais. Dalis pjūklelių pradžioje,

15 pav. Peiliai

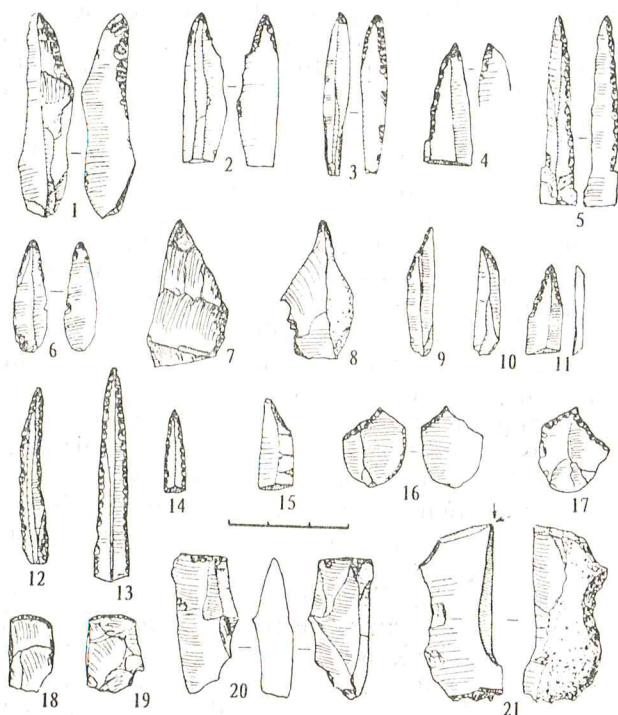
8 lentelė. Gražteliai

Tipas	Ruošinys		Skai- čius	%
	skeltė	nuoskala		
Ilgieji	15	5	20	55,6
Trumpieji	9	7	16	44,4
	24(66,7%)	12(33,3%)	36	100

matyt, nebuvo retušuota; būdingas dantytas retušas abiejose briaunos pusėse atsirado dirbant.

Kaltelių Kubilėlių gyvenvietėje rasta ne daug — 28. Tai sudaro labai nedidelę titnago inventoriaus dalį — vos 0,9%. Kaltelius gamino iš skelčių, nuoskalų ir skaldytinių fragmentų, atsitiktinių formų; ašmenėliai dažniausiai retušuoti ar apskaldyti iš vienos (pav. 18 : 2), rečiau — iš abiejų pusių (pav. 16 : 20). Kalteliai — dažnas Lietuvos neolito paminklų dirbinių tipas [21, p. 12—19], kai kur, ypač pajūrio gyvenvietėse, jie sudaro net didžiąją titnago inventoriaus dalį (pvz., Nidoje — 56%), tačiau titnago turtingose vietose jie nebūdingi.

Surinkta 109 gražteliai ir ylos. Gražtelių grupei skirtini dirbiniai, kurių smaigas retušuotas iš abiejų pusių (pav. 16 : 1, 4, 5, 16) arba iš vienos, tačiau kitoje pusėje aiškiai pastebimas darbo retušas, atsiradęs gręžiant (pav. 16 : 2,

16 pav. Gražteliai ir ylos (1—17), skobteliai (18, 19), kaltelis (20), rėžtukas-grandukas (21)

9 lentelė. Ylos

Tipas	Ruošinys		Skai- čius	%
	skeltė	nuoskala		
Retušuotos smulkiu retušu	12	54	66	90,4
Retušuotos statmenu retušu	7	—	7	9,6
	19(26%)	54(74%)	73	100

3, 6, 17). Gražteliai dvejopi (8 lent.): ilgieji (pav. 16 : 1—6) ir trumpieji (pav. 16 : 16, 17). Pastarieji skirti vienodo gylio skylutėms gręžti ar pradurti. Ylos taip pat dvejos (9 lent.). Gausiausią grupę sudaro atsitiktinių formų skeltės ar nuoskalos su smaigu, vienoje pusėje retušuotu smulkiu retušu (pav. 16 : 7—11, 15). Antrai grupei priklauso ylos iš taisyklingų siaurų skelčių ir retušuotos statmenu retušu vienoje pusėje abiejose briaunose per visą dirbinio ilgį (pav. 16 : 12—14). Gražteliai ir ylos taip pat yra paveldėti iš mezolito (Lampėdžiai, Kampiškės I) ir, nepasikeitę per ankstyvąjį neolitą, pasiekė Pamarių kultūrą.

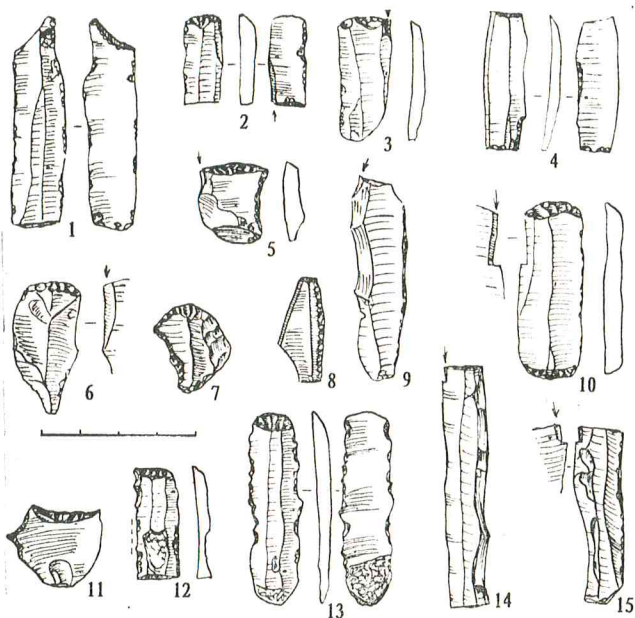
Įdomi kombinuotų dirbinių grupė (10 lent.). Jų rasta 57 — beveik 2% visų dirbinių. Daugiausia aptikta gremžtukų-rėžtukų. Jų būna dvejopų: tame pačiame dirbinio gale (pav. 17 : 3, 6) ir priešinguose galuose suformuotais gremžtuko ir rėžtuko ašmenėliais (pav. 17 : 2). Pasitaikė net trejopos paskirties dirbinių — gremžtukas-rėžtukas-grandukas (pav. 17 : 5). Išsiskiria dailus dvigalis gremžtukas-rėžtukas su aiškiu darbo retušu šoninėse briaunose; matyt, jį vartojo ir kaip peilį (pav. 17 : 10). Nemaža aptikta rėžtukų-grandukų (pav. 16 : 21). Rėžtukus dar derino su peiliais (pav. 17 : 9, 14, 15). Pasitaikė gremžtukų su pjūkleliais (pav. 17 : 12, 13), grandukų su ylos smaigu (pav. 17 : 11), taip pat grandukų-peilių, peilių-pjūklelių. Rasta 62 neaiškios paskirties dirbiniai (pav. 17 : 4, 8). Juos naudojo tam tikriems darbams, apie kuriuos dabar maža ką galime pasakyti.

Aptikti 8 retušavimo įnagai. Visi jie atsitiktinių formų, smarkiai nudėvėtais ir apskaldytais pakraščiais.

Stambiais titnago dirbiniais priklauso 2 grandikliai ir 4 kirveliai. Grandikliai netaisyklingų formų, vienas su žieve, retušuotas pakraščiuose stambiu retušu (pav. 18 : 5), kitas pagamintas iš plokščio titnago gabalo, retušuotas pakaitomis abiejose pusėse. 2 kirveliai yra iš natūralių titnago gabalų, atsitiktinių formų, su žieve, nerūpestingai suformuotais ašmenimis (pav. 18 : 1, 4). Vienas apskaldyta įtvara. Trečiasis, matyt, iki galo neišbaigtas. Kruopš-

10 lentelė. Kombinuoti dirbiniai

Dirbinių tipai	Ruošiny			Skaičius	%
	skeltė	nuoskala	skaldytinis		
Gremžtukai-rėžtukai	6	8	—	14	24,6
Gremžtukai-grandukai	3	7	1	11	19,3
Gremžtukai-pjūkleliai	2	—	—	2	3,5
Grandukai-rėžtukai	5	7	1	13	22,8
Grandukai-ylos	—	3	—	3	5,2
Grandukai-peiliai	2	2	—	4	7,0
Grąžtelis-pjūklelis	1	—	—	1	1,8
Peiliai-pjūkleliai	5	—	—	5	8,8
Peiliai-rėžtukai	4	—	—	4	7,0
	28 (49,1%)	27 (47,4%)	2 (3,5%)	57	100

17 pav. Kombinuoti (1—3, 5—7, 9—15) ir neaiškios paskirties (4, 8) dirbiniai

čiausiai apdorotas ketvirtasis. Jo paviršius retušuotas stambiu plokščiu, pakraščiai — smulkiu retušu. Kirvelis lęšio pjūvio, ašmenų link plātėjantis (pav. 18 : 3). Visi 4 kirveliai be gludinio žymių.

Titnaginiai kirveliai yra vienas svarbiausių mezolitinės Nemuno kultūros komponentų [1, p. 80]. Vėlyvajame neolite juos pakeičia gludinti titnaginiai ir akmeniniai kirviai, tačiau šalia šių naujo tipo dirbinių net ir žalvario amžiaus gyvenvietėse (Mergežeris 13) aptinkama menkai apdorotų, negludintų titnaginių kirvelių [16, p. 114, 116, pav. 9 : 15, 19]. Atsitiktiniams darbams naudojo retušuotas nuoskalas. Jų surinkta 590. Be to, dar aptikta 1186 retušuotos skelčių nuolaužos ir neidentifikuoti dirbinių fragmentai.

Traseologiniais tyrimais nustatyta, jog retušavimui ir gludinio darbams naudojo papras-

tus lauko akmenis. Akmeninių kirvių gyvenvietėje neaptikta, tačiau pasitaikė skylės kotui išgrąža ir keletas gludintų akmenų nuolaužų.

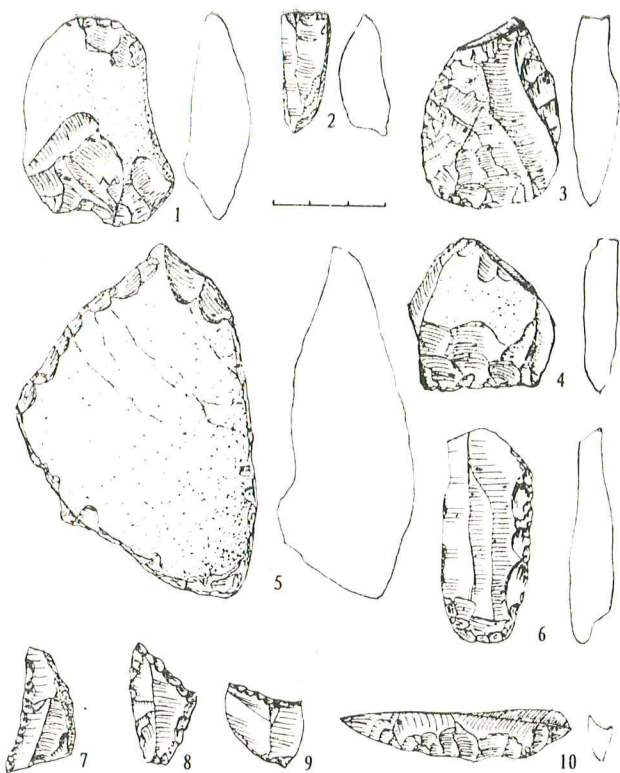
Daug titnaginių įtvėriamųjų ašmenėlių ir pjūkleliai kaului bei ragui pjauti rodo, jog Kūbilėliuose buvo ir kaulo-rago dirbinių, kurie smėlyje neišliko. Turime tik vieną gludinio įrankį iš briedžio rago nupjautais galais (pav. 19).

Tyrinėto ploto viduryje kultūriniame sluoksnyje aptiktas 2,7×2,5×1,2 cm dydžio gintaro gabaliukas.

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje ir suartėje žemėje surinkta apie 6000 puodų šukių, tačiau tarp jų nemaža ir vėlyvesnės smulkiai grublėtos keramikos. Matyt, šalimais buvo ankstyvojo geležies amžiaus gyvenvietė, kurios kultūrinis sluoksnis sunaikintas ariant. Geležies amžiui taip pat skirtinos puodų šukės lygiu paviršiumi ir ryškiai profiliuotais S pavidalo kakleliais, kurių briaunos iš viršaus puoštų pirštų įspaudais.

Nors šukių surinkta daug, tačiau jos labai smulkios, sunykusios, apzulinu arba aptrupėjusiu paviršiumi. Neolito kultūrinio sluoksnio apatinėje (nepažeistoje) dalyje rasta dvejopos keramikos, besiskiriančios molio mase ir paviršiaus apdaila. Pirmos grupės puodų molio masėje buvo stambių kvarcito ir grūsto granito priemaišų, retkarčiais išsimušančių į paviršių. Pasitaikė keletas šukių su grūsto granito ir kaptų augalų priemaišomis. Jų paviršius lygus arba iš vidaus ir išorės neryškiai, įvairiomis kryptimis brūkšniuotas; braukyta greičiausiai žolės gniūžtėmis. Šukės rusvos, gelsvos ir pilkos, 0,4—1,2 cm, dažniau — 0,6—0,8 cm storio.

Antros grupės puodų šukės tvirtos, glotniu žvilgančiu arba tik iš išorės brūkšniuotu paviršiumi. Brūkšniavimas vertikalus arba kiek įstrižas, ryškus, įbrėžimai lygiagretūs (pav. 20) — braukyta panašiu į šukas įrankiu. Brūkšniuota tik vidurinė puodo dalis. Galbūt šis brūkšniavimas buvo jau ne techninė priemonė, bet puošybos elementas. Puodų molio masėje būta smė-

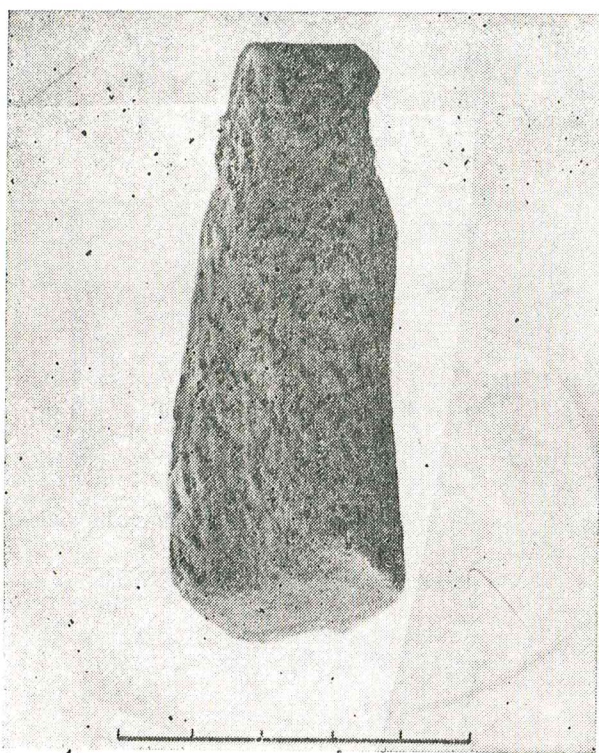

18 pav. Įlteriamieji kirviai (1, 3, 4), kaltelis (2), grandiklis (5), grandukai (6—9) ir kirvio ašmenų nuoskala (10)

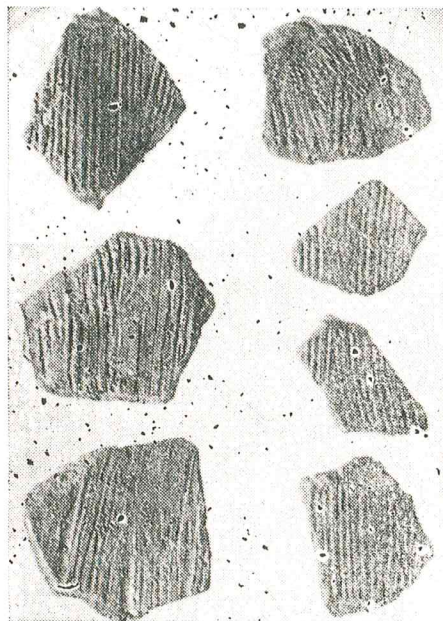
lio priemaišų, o stambesnių granito trupinių beveik nepasitaikė. Šukės rusvos ir tamsiai pilkos, rečiau — gelsvos. Puodų sienelės 0,6—0,8 cm storio.

Iš išlikusių puodų briaunų (pav. 21 : 1—11, 16) ir dugnelių šukių (pav. 21 : 12—15) galima spręsti, jog gyvenvietėje buvo nedidelių profiliuotų puodynėlių S pavidalo kakleliais (pav. 21 : 1, 6, 11) ir 8—9 cm skersmens angomis bei stambesnių puodų ir taurių (pav. 21 : 2—5, 8, 9, 16) 18—20 cm skersmens angomis. Buvo ir nedidelių dubenėlių ar puodelių C pavidalo kakleliais (pav. 21 : 10). Visi puodai plokščiadugniai, 5—8 cm skersmens dugneliais. Ką nors daugiau pasakyti apie jų tipus sunku, nes šukelės labai smulkios ir nesutampančios. Daugmaž tiksliau pavyko atkurti tik vieną taurę (pav. 22). Jos anga 20 cm, dugnelis — 8 cm skersmens. Kaklelis truputį profiliuotas, S pavidalo, sienelės 0,7—1 cm storio, išorinis paviršius glaistytas, molio masėje matyti grūsto granito ir kvarcito priemaišų. Taurės vidurinė dalis puošta horizontaliomis netaisyklingų dvigubų ir trigubų duobučių eilėmis, išdėstytomis 1 cm tarpais. Petelių srityje prilipdytas 1—1,3 cm pločio trikampio pjūvio rumbas.

Ornamentuotų puodų šukių daugiausia aptik-

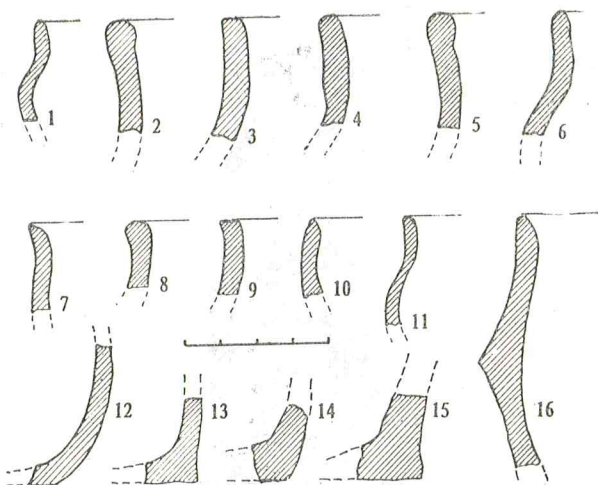

19 pav. Raginis gludinimo įrankis

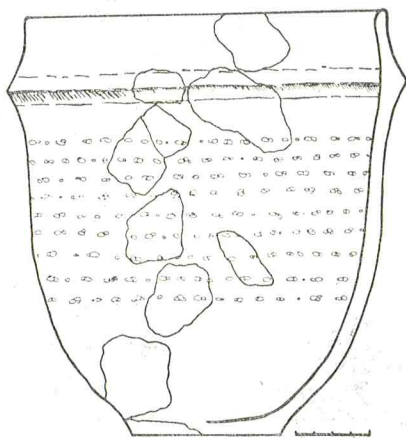

20 pav. Puodų šukės ryškiai brūkšniuotu paviršiumi

ta tyrinėto ploto rytuose ir viduryje (pav. 23). Labiausiai paplitęs puošybos elementas — horizontalių virvučių įspaudai (pav. 24 : 1, 2, 6—9). 2 pakraštėliai puošti virvučių įspaudais išorinėje ir vidinėje kaklelio pusėje (pav. 24 : 1).

21 pav. Puodų kaklelių (1—11, 16) ir dugnelių (12—15) šukių pjūviai

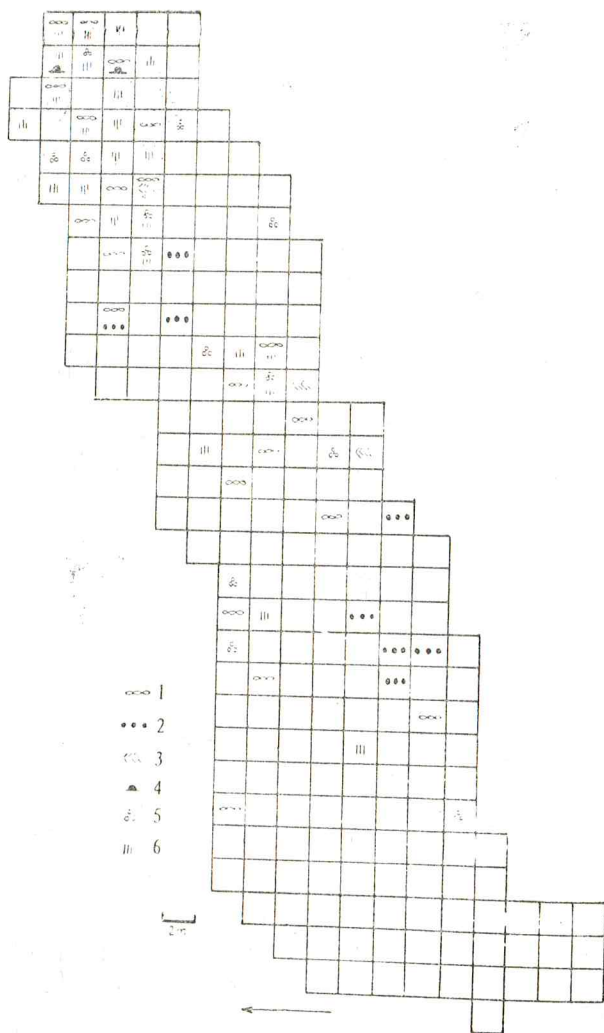

22 pav. Rekonstruota taurė

Rasta apdegusi šukė, kurios paviršius gražintas apskritų duobučių ir neryškių virvutės įspaudų deriniu (pav. 24 : 5). Antras pagal dažnumą ornamentas — duobučių eilutės. Jų buvo dvejopų: smulkių taisyklingų (pav. 24 : 3, 4) ir netaisyklingų, nevienodo skersmens (pav. 24 : 10).

Išsiskiria viena šukė: puodas puoštas negiliais, bet ryškiais plonais įbrėžimais, sukomponuotais į vertikalių ir horizontalių stulpelius (pav. 24 : 11). Šukės paviršius glotnus, žvilgantį, molio masė su smėlio priemaišomis. Dar pasitaikė kelios labai sunykusios šukelės su vos įžiūrimu eglutės motyvu, tačiau dauguma puodų šukių be jokių puošybos elementų.

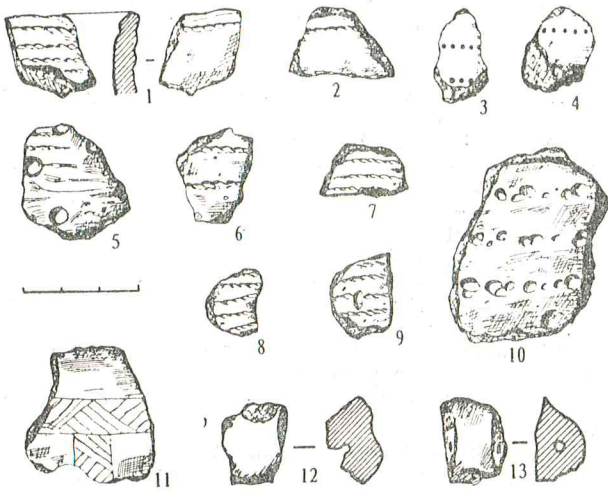
Atskirą grupę sudaro kiaurasienės keramikos šukės (pav. 25); jos apdegusios, smulkios, tad sulipdyti nepavyko. Kiaurasienė keramika — tarpkultūrinis tipas. Lietuvoje jos dažniau randama piliakalniuose [22, p. 81, pav. 48], Vidurio Europoje ji žinoma jau iš ankstyvojo neolito gyvenviečių [23, p. 16, pav. 6]. Manytu-

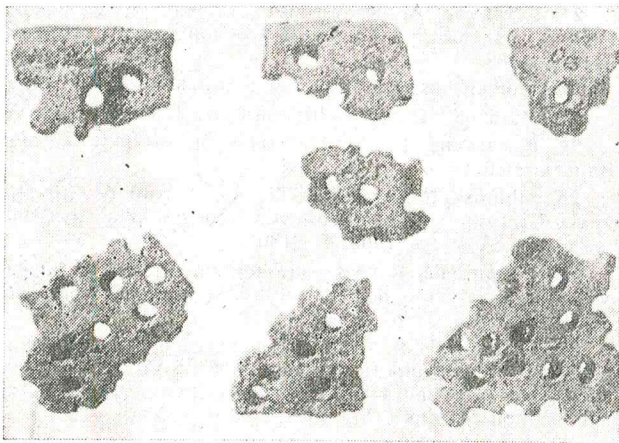
23 pav. Ornamentuotų puodų ir kiaurasienės keramikos šukių bei ašelių pasiskirstymas kvadratuose: 1 — puoštos virvutės įspaudais, 2 — duobučių eilėmis, 3 — eglutės ornamentu, 4 — ašelės, 5 — kiaurasienės keramikos šukės, 6 — šukės ryškiai brūkšniuotu paviršiumi

me, jog kiaurasienės keramikos indai buvo skirti žarijoms laikyti arba židiniui uždengti, nors yra ir kitokių nuomonių [22, p. 81].

Kubilėlių gyvenvietės keramika yra pereinamojo iš Nemuno kultūros į virvelinės keramikos kultūrą laikotarpio. Tai galima spręsti tiek iš ornamentų, tiek iš molio masės. Nemuno kultūros palikimu reikėtų laikyti duobučių ornamentus ir stambias kvarcitas bei augalų priemaišas. Virvutės įspaudai puošė ir pirmos, ir antros gupės puodus. Virvelinės ir Nemuno kultūros keramikos susiliejimą ryškiausiai atspindi rekonstruota taurė (pav. 22). Jos paviršiaus apdaila ir molio masė artima Šakių lankos gyvenvietės Nemuno kultūros keramikai, o forma būdinga Pamarių kultūros puodams [8, p. 107, pav. 60 : 3].

24 pav. Ornamentuotų puodų šukės (1–11) ir ašelės (12, 13)

25 pav. Kiaurasienės keramikos šukės

IŠVADOS

Kubilėlių akmens amžiaus gyvenvietė priklauso vėlyvajam neolitui. Tai patvirtina virvelinė keramika ir širdiniai antgaliai visu re-

tušuo tu paviršiumi. Gyvenvietė gana kompaktiška, todėl tiek daug radinių žmonės galėjo palikti tik ilgai gyvendami toje pačioje vietoje. Rudą sąnašų sluoksnį, dengusį vakarinę tyrinėto ploto dalį, reikėtų sieti su limnėjinės jūros transgresija. Gyvenvietės vakaruose, arčiau senvagės, radinių ir kitų ūkinės veiklos pėdsakų aptikta daug mažiau nei vidurinėje ir rytinėje dalyje: Kubilėlių gyventojai, pakilus vandens lygiui, pasitraukė šiek tiek į rytus nuo senvagės ir čia gyveno toliau. Keltis į aukštesnes terasas nebuvo reikalo, nes vandens lygis pakilo neaukštai. Iš to sprendžiama, jog Kubilėlių gyvenvietė gyvavo greičiausiai per limnėjinę transgresiją — apie 2000 m. pr. m. erą.

Keramikos menkai teišliko, tad palyginamasis išvadas tenka daryti remiantis daugiau titnago dirbiniais. Kubilėlių titnago inventoriuje pastebimas labai ryškus mezolito palikimas: daugybė įtvėriamųjų ašmenėlių ir rėžtukų, statmenai retušuotos ylos, gražteliai, trapeciniai ir lancetiniai antgaliai, neįgludinti kirveliai.

Stratigrafiškai gyvenvietė vienasluoksnė, virvelinės keramikos rasta ir kultūriniame sluoksnyje, ir duobėse, ir būstų vietose, todėl nėra pagrindo manyti, jog toje pačioje vietoje buvusi ankstyvesnė stovyklavietė. Mezolitiniai titnago dirbinių tipai rodo senųjų tradicijų tąsą.

Palyginę nagrinėjamos gyvenvietės titnago dirbinių tipus su vėlyvojo mezolito Kampiškių I [24, p. 148, 150, lent. VIa], ankstyvojo neolito Ežerynų 23 [25, p. 101–108] ir vėlyvojo neolito Nidos [8, p. 35–52], Daktariškės I [13, p. 9–11, 21–35], Šakių lankos, Nemuno žemupio [26, p. 80–97] paminklų kompleksais, pastebime ir skirtumų, ir bendrų bruožų. Čia reikėtų pasakyti: lyginimą komplikuoja tai, jog dar neturime Lietuvos neolito titnago dirbinių bendros tipologinės schemos. Skaičiuojant pagal panašumo indekso formulę [27, p. 56–63], Kubilėlių titnago dirbinių tipų pasiskirstymo

11 lentelė. Lietuvos mezolito ir neolito paminklų titnago inventorius (%)

Paminklai	Lai-ko-tar-pis *	STRELIŲ IR IEČIŲ ANTGALIAI						Ietiga-lių ašme-nėliai	Gremž-tukai	Gran-dukai	Rėžtu-kai	Gražte-liai ir ylos	Kalte-liai	Kombi-nuoti dirbi-niai	Retu-šuotos nuo skalos	Pana-šumo indeksas
		trikam-piai	trape-ciniai	lance-tiniai	epis-vidri-kiti niai	0,1	0,3									
Kubilėliai	VN	0,1	0,3	0,3	—	0,1	11,7	11,3	11,5	14,1	7	1,8	3,7	0,3	37,8	—
Kampiškės I	M	—	0,6	6,2	1,8	—	4,9	16,6	16	15,4	1,2	—	—	4,3	32,7	76,6
Ežerynai 23	AN	—	0,9	3,7	1,9	—	1,9	7,5	14	5,6	0,9	—	—	14,9	48,6	66,1
Nemuno žemupio gyvenv.	VN	1,4	1,2	2,9	0,8	—	16,1	17,5	12,9	3,1	4,8	1,1	—	0,7	37,8	82,3
Daktariškė I	VN	4,1	3,8	4,1	—	0,9	0,9	29,4	2,8	1,3	2,8	7,3	4,1	0,3	38	63,5
Nida	VN	2	0,2	0,3	—	0,8	—	3,2	0,7	0,8	6,3	57,7	0,4	1,1	26,5	40,7
Šakių lanka	VN	5,8	0,8	9,7	0,3	0,8	2,8	19,9	6,9	18,1	2,8	0,3	3,9	12,2	19,6	62,6

* M — mezolitas, AN — ankstyvasis neolitas, VN — vėlyvasis neolitas

santykis yra artimiausias Nemuno žemupio paminklų kompleksui (11 lent.). Yra ir kitų bendrų požymių, būdingų Kubilėlių ir Nemuno žemupio vėlyvojo neolito gyvenvietėms: mezolitinis palikimas titnago inventoriuje ir dirbinių smulkumas. Bendri bruožai, jungiantys Kubilėlių ir Nemuno žemupio gyvenvietes, kartu išskiria jas iš kitų Pamarių kultūros paminklų. Kubilėlių gyvenvietė tik išplečia anksčiau išskirto savito arealo [26, p. 80] ribas, tačiau galutinai jo neapibrėžia. Tai turėtų padaryti tolesni Šešupės baseino neolito paminklų tyrinėjimai.

LITERATŪRA

1. Rimantienė R. Akmens amžius Lietuvoje. V., 1984.
2. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. T. 1. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai. V., 1974.
3. Ванкина Л. В. Торфяниковая стоянка Сарнате. Рига, 1970.
4. Girininkas A. Narvos kultūros raida // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4.
5. Чарняўскі М. М. Неаліт Беларускага Панямоня. Мінск, 1979.
6. Kukawka S. Elementy północno-wschodnie w rozwoju społeczeństw kultury pucharów lejkowatych na ziemi chełmińskiej // Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej. Toruń, 1987.
7. Jablonskis J., Gaigalis K., Simniškaitė I. Šešupės baseinas. V., 1975.
8. Rimantienė R. Nida. Senųjų baltų gyvenvietė. V., 1989.
9. Исаенко В. Ф. Неолит Припятского Полесья. Минск, 1976.
10. Калечиц Е. Г. Памятники каменного и бронзового веков Восточной Белоруссии. Минск, 1987.

11. Girininkas A. Pakretuonės 3-ia gyvenvietė // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986—1987 m. V., 1988.

12. Липницкая О. Л. Кремнеобрабатывающие мастерские Запада и Центра Европейской части СССР. Л., 1988.

13. Butrimas A. Daktariškės neolito gyvenvietė. Katalogas. V., 1982.

14. Тимофеев В. И. Новые данные по хронологии неолита юго-восточной Прибалтики // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры АН СССР. М., 1978.

15. Лозе И. А. Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига, 1979.

16. Rimantienė R. Mergežerio 13-a ankstyvojo žalvario gyvenvietė (Varėnos raj. ir apyl.) // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4.

17. Янитс Л. Ю. Поселения эпохи неолита и раннего металла в приустье р. Эмайгы. Таллин, 1959.

18. Rimantienė R. Sventoji. Pamarių kultūros gyvenvietė. V., 1980.

19. Butrimas A., Kazakevičius V. Ankstyvieji virvelinės keramikos kultūros kapai Lietuvoje. Archeologiniai tyrimai // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4.

20. Milisauskas S. Early Neolithic Settlement and Society at Olszanica. Michigan, 1986.

21. Бутримас А. Кремневые стамески в материале неолита Литвы // Древности Белоруссии и Литвы. Минск, 1982.

22. Kulikauskas P. Užnemunės piliakalniai. V., 1982.

23. Šiška S. Praveke hrnčiarstvo. Bratislava, 1980.

24. Римантене Р. К. Палеолит и мезолит Литвы. Вильнюс, 1971.

25. Jablonskytė-Rimantienė R. Ankstyvojo neolito stovykla Ežerųnų kaime // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. 1969. T. 2(30).

26. Rimantienė R. Nemuno žemupio (tarp Kauno ir Veliunos) vėlyvojo neolito paminklai // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4.

27. Толегин Д. Я. Опыт статистического определения индекса родственности неолитических комплексов по элементам орнамента // Проблемы археологии Евразии и Северной Америки. М., 1917.

EINE JUNGNEOLITHISCHE SIEDLUNG KUBILĖLIAI

YVANDAS JUODAGALVIS

ZUSAMMENFASSUNG

Mit einem größeren Umfang der Ausgrabungstätigkeit der neolithischen Denkmäler in Litauen wird es immer **einsichtiger**, daß der Verlauf der mittel- und jungneolithischen Zeitstufen in einzelnen Teilen Litauens ganz uneinheitlich vor sich gegangen war. Dabei sollte man bestätigen, daß bei der Erforschung dieses Zeitabschnitts manche sehr große Lücken geblieben sind. So eine Lücke war auch in Südwestlitauen — der Flußbassin Šešupė — geblieben. In dem vorliegenden Artikel sollte eben das Material einer diesen neuerforschten Siedlung publiziert werden.

Die Siedlung Kubilėliai (Bezirk Sakiai) befindet sich auf der II Überauenterrasse des genannten Flusses (Abb. 1, 2). In den Jahren 1984—1989 wurde die ganze noch erhaltene Siedlungsfläche von 938 m² von dem Verfasser erforscht. Die Kulturschicht war von 20—30 cm Dicke, bestand aus rötlich gelbem Sande mit Rußflecken und Kohlenkrümchen. Sie war von einer 10—40 cm dicker Ackerschicht überdeckt und lag auf

einer unberührten Sandsohle (Abb. 4). In der Ausgrabungsfläche wurden 25 Feuerstellen, 19 Gruben und 20 Pfostenlöcher aufgedeckt (Abb. 3). Dabei waren Reste von zweier halbeingetieften Gebäuden festgestellt (Abb. 6). Es sonderte sich auch eine eigentümliche Feuerstelle Nr. 17 aus (Abb. 5), die wohl als eine Opfergrube gedeutet werden könnte.

In der Siedlung wurden 37820 Feuersteinfunde aufgesammelt, von denen 10,2% Bearbeitungsspuren trugen. Das waren Kernsteine (Abb. 8), herz-, blatt-, trapez- und lanzettförmige Pfeilspitzen (Abb. 14: 1—13), Stichel (Abb. 14), Schaber (Abb. 12, 13), Einsatzklingen (Abb. 11: 14—30), Messer (Abb. 15), Hohlschaber (Abb. 18: 6—9), Bohrer und Ahle (Abb. 16), behauene Beilchen mit Schleifspuren (Abb. 18: 1, 3, 4) u. a.

Die Keramikscherben waren meistens sehr zerstückelt und schlechten Zustandes. Die meisten waren unverziert.

Die Gefäße von Kubilėliai sollten eine Übergangsstufe von der Nemankultur zur Hafiküstenkultur darstellen.

Von der Nemankultur waren wohl die Quarzit- und Gewächsebeimischungen in dem Lehmteige der Gefäße und die Grübchenornamente geerbt. Die Schnurkeramikelemente spiegeln sich in den Sandbeimischungen in der Tonmasse, in den Schnureindrücken, in den Wulstverzierungen und selbst in den Gefäßtypen wider.

Das Feuersteininventar unterscheidet sich wesentlich von denen der typischen Haflküstenkultur durch den Einschlag mesolithischer Typenformen, die Winzigkeit der Artefakte und die prozentuale Zusammensetzung deren. Das lässt das genannte Denkmal mit den jungneolithischen Siedlungen der früher ausgesonderten Gruppe des Nemunas-Niederlaufes [26, S. 80—98] in Verbindung bringen.

Den Fundtypen und der topographischen Lage nach, sollte Kubilėliai dem Zeitabschnitte der Limneameeres-transgression zugewiesen werden, d. h. um 2000 Jahre BC (uncalibriert).

BILDERVERZEICHNIS

- Abb. 1. Situationsplan
 Abb. 2. Ansicht der Siedlung von dem linken Ufer der Šešupė
 Abb. 3. Ausgrabungsfläche: 1 — Gruben, 2 — Feuerstellen, 3 — Gebäudereste, 4 — die Grenzen der braunen Anschwemmungsschicht, 5 — Pfostenlöcher, 6 — Steine, 7 — Meliorationskanal, 8 — Querschnittstellen und deren Indexe
 Abb. 4. Querschnitte: 1 — Acker, 2 — rötlich gelber Sand-Kulturschicht, 3 — Feuerstelle, 4 — dunkelgrauer Sand, 5 — brauner Anschwemmungssand, 6 — weiße Sandsohle
 Abb. 5. Feuerstellen: 1 — Acker, 2 — Kulturschicht, 3 — dunkelgrauer Sand, 4 — schwarzer kohlenhaltiger Sand, 5 — weiße Sandsohle

Abb. 6. Gebäudeüberreste: 1 — Acker, 2 — Kulturschicht, 3 — dunkelgrauer Sand, 4 — schwarzer kohlenhaltiger Sand, 5 — weiße Sandsohle, 6 — gelber Sand, 7 — Pfostenlöcher.

Abb. 7. Verbreitung der Feuersteine. Quadrat $10 \times 2 \text{ m}^2$

Abb. 8. Kernsteine.

Abb. 9. Die Vorbereitungs- und Ausnutzungsfazies der Kernsteine.

Abb. 10. Die Breitenbeziehungen der Klingen (1), der Klingensichel (2), der Schaber (3), der Einsatzklingen (4) und der Messer (5).

Abb. 11. Pfeilspitzen (1—13) und Einsatzklingen (14—30).

Abb. 12, 13. Schaber

Abb. 14. Stichel

Abb. 15. Messer

Abb. 16. Bohrer und Ahlen (1—17), Hohlshaber (18, 19), Meißel (20), Stichel-Hohlshaber (21)

Abb. 17. Kombinierte Artefakte (1—3, 5—7, 9—15) und Geräte von ungewisser Bestimmung (4, 8)

Abb. 18. Beile (1, 3, 4), Meißel (2), Hohlshaber (5—9), Beilschneidenabschlag (10)

Abb. 19. Ein Schleifhorn.

Abb. 20. Gefäßscherben mit Kammstempelstrich

Abb. 21. Querschnitte der Gefäßhalse (1—11, 16) und der Bodenbruchstücke

Abb. 22. Rekonstruktion eines Gefäßes

Abb. 23. Die Verbreitung der ornamentierten und durchlocherten Keramikscherben nach Quadraten: 1 — mit Schnurornamenten, 2 — mit Grübchenreihen, 3 — mit Tannenweigmuster, 4 — die Ösenbruchstücke, 5 — die durchlocherten Scherben, 6 — kammstempelstrichverzierte Scherben

Abb. 24. Verzierte Scherben (1—11) und Ösen (12, 13)

Abb. 25. Die durchlocherten Scherben

ПОЗДНЕНЕОЛИТИЧЕСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ КУБИЛЕЛЯЙ

ВИГАНДАС ЮОДАГАЛЬВИС

РЕЗЮМЕ

Широкие исследования памятников каменного века выявили различные пути в развитии неолита Литвы. Однако неравномерное изучение территории республики осложняет общее понимание этих процессов. С целью изучения неолита Юго-Западной Литвы (Занеманье) в начале восьмидесятых годов в бассейне р. Шешупе были начаты археологические исследования. В статье публикуется материал исследований поздненеолитического поселения Кубилėляй (Шакаяйский р-н) на правом берегу р. Шешупе.

Поселение расположено на II террасе (рис. 1, 2). В 1984—1989 гг. вскрыто 938 м² площади — практически весь уцелевший участок культурного слоя, верхняя часть которого повреждена пахотой. Неповрежденная часть культурного слоя мощностью 20—40 см залегала в красно-желтом песке, постепенно переходящем в белый мелкозернистый песок-материк (рис. 4).

В культурном слое и материке обнаружены остатки 25 очагов, 19 ям, 20 столбовых ям (рис. 3), а также 2 жилищ полуземляного типа (рис. 6). Выделяется очаг № 17 (рис. 5), по-видимому, жертвенное место.

Многочисленный кремневый инвентарь поселения (37820 единиц) включает отщепы, пластины, нуклеусы различных форм (рис. 8), сердцевидные, листовидные, ланцетовидные, трапецевидные наконечники стрел

(рис. 11: 1—13), вкладыши (рис. 11: 14—30), скребки (рис. 12, 13), угловые, боковые и серединные резцы (рис. 14), скобели (рис. 18: 6—9), ножи (рис. 15), сверла и шилья (рис. 16), ретушированные топорки без следов шлифовки (рис. 18: 1, 3, 4) и др.

Керамика поселения представлена мелкими обломками сосудов, в большинстве случаев — без орнаментов. Прослеживается слияние элементов, унаследованных от керамики Неманской культуры (округлые ямки и наколы, примеси растительности и кварцита в тесте), и элементов керамики Приморской культуры (оттиск шнура, налипной валик, ушки, примесь песка в тесте, типы горшков).

Инвентарь поселения, особенно кремневый, отличается от типичных памятников Приморской культуры. Продолжение микролитических традиций мезолита в кремневом инвентаре и процентное соотношение основных типов кремневых изделий (индекс родственности) позволяют отнести поселение Кубилėляй к особой, ранее выделенной (26, с. 80—98) группе поздненеолитических памятников в низовьях р. Нямунас.

По находкам и топографическому положению памятник может датироваться периодом лимнейной трансгрессии, т. е. около 2000 лет до н. э.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

- Рис. 1. Ситуация поселения
 Рис. 2. Вид поселения с запада, с левого берега р. Шяшупе
 Рис. 3. Площадь раскопа: 1 — ямы, 2 — очаги, 3 — жилища, 4 — границы слоя коричневого наносного песка, 5 — столбовые ямы, 6 — камни, 7 — каналы агродренажа, 8 — места разрезов и индексы
 Рис. 4. Разрезы: 1 — пашня, 2 — красно-желтый песок — культурный слой, 3 — очаг, 4 — темно-серый песок, 5 — коричневый наносной песок, 6 — белый песок — материк
 Рис. 5. Очаги: 1 — пашня, 2 — культурный слой, 3 — темно-серый песок, 4 — черный золотистый песок, 5 — белый песок — материк
 Рис. 6. Жилища: 1 — пашня, 2 — культурный слой, 3 — темно-серый песок, 4 — черный золотистый песок, 5 — белый песок — материк, 6 — желтый песок, 7 — столбовые ямы
 Рис. 7. Расположение кремневых находок
 Рис. 8. Нуклеусы
 Рис. 9. Фазы подготовки и использования нуклеусов
 Рис. 10. Ширина пластин (1) и орудий, изготовлен-

- ных на пластинах: 2 — резцов, 3 — скребков, 4 — вкладышей, 5 — ножей
 Рис. 11. Наконечники стрел (1—13) и вкладыши (14—30)
 Рис. 12. Скребки
 Рис. 13. Скребки
 Рис. 14. Резцы
 Рис. 15. Ножи
 Рис. 16. Сверла и шилья (1—17), тесла (18, 19), стамеска (20), резец-скобеель (21)
 Рис. 17. Комбинированные орудия (1—3, 5—7, 9—15) и орудия специального назначения (4, 8)
 Рис. 18. Топорики (1, 3, 4), стамеска (2), скребло (5), скобели (6—9) и лезвия кремневого топора (10)
 Рис. 19. Роговый абразив
 Рис. 20. Черепки ярко штрихованной керамики
 Рис. 21. Разрезы венчиков (1—11, 16) и днищ (12—15)
 Рис. 22. Реконструированный горшок
 Рис. 23. Расположение черепков орнаментированной керамики (1, 2, 3, 6), ушек (4) и керамики с отверстиями (5)
 Рис. 24. Черепки орнаментированных горшков (I—II) и ушки (12, 13)
 Рис. 25. Черепки керамики с отверстиями

RYTŲ LIETUVA I TŪKST. PR. M. ERA

ALEKSIEJUS LUCHTANAS

IVADAS

Žalvario amžiuje rytų Lietuvoje ir vakarų Baltarusijoje formavosi viena ryškiausių Rytų Europos miškų zonos archeologinių kultūrų — brūkšniuotosios keramikos kultūra. Tyrinėtojų nuomone, vėliau rutuliodamasi ji tapo baltų branduoliu, aplink kurį susidarė pakraštiniai baltų dialektai, atstovaujami kitų archeologinių kultūrų [1, p. 93—94].

Brūkšniuotosios keramikos kultūra — paminklų kompleksas, datuojamas vėlyvuojų žalvario amžiumi, ankstyvuojų geležies amžiumi bei romėniškuoju laikotarpiu. Ji pažįstama daugiausia iš įtvirtintų bendruomeninių gyvenviečių-piliakalnių, kuriems būdingi antžeminiai stulpinės konstrukcijos pastatai, lipdyta brūkšniuotu paviršiumi keramika bei ankstyvajame etape vyraujantys kaulo, rago ir akmens dirbiniai. Gyventojų ūkio pagrindas — gyvulininkystė. Pagalbiniai verslai buvo žemdirbystė, medžioklė ir žvejyba. Iki šiol beveik nerasta šios kultūros laidojimo paminklų. Tuo ji artima kitoms baltiškoms ankstyvojo geležies amžiaus kultūroms. Brūkšniuotosios keramikos kultūra buvo paplitusi didžiulėje Rytų Europos miškų zonos teritorijoje (pav. 1). Jos šiaurinė riba ėjo Dauguvos vidurupiu, rytuose siekė aukštutinę Padnėrę, pietvakariuose užėmė Nemuno aukštupio baseiną ir kairiajame Nemuno krante perėjo į pietvakarių Užnemunę, kur siekė Suvalkų ežeryną ir vakaruose ėjo Šventosios upe [2, p. 8; 3, p. 181—183, pav. 1; 4, p. 18—25; 5, p. 175;

6, p. 59, pav. 1]. Lokalinės grupės paminklų su brūkšniuotąja keramika I tūkst. pr. m. e. buvo vakarų Lietuvoje [7, p. 14, žem. 3] bei Dauguvos žemupyje [6, p. 60—61, pav. 2]. Matyt, šios grupės nesusiliejo į ištisą brūkšniuotosios keramikos kultūros masyvą ir pagrindiniu jos arealu reikia laikyti šiaurės vakarų ir vidurio Baltarusiją, rytų Lietuvą ir pietryčių Latviją*.

Nors apie brūkšniuotosios keramikos kultūrą rašyta jau nemaža, iki šiol nėra darbo, apibendrinančio ją rytų Lietuvoje**. Tokia visapusiška kultūros analizė labai svarbi, nes neišnagrinėjus lieka neaiškūs I m. e. tūkst. vidurio procesai, sunku spręsti kultūrų perimamumo klausimus, ieškoti rytų Lietuvos pilkapių kultūros ištakų. Tad straipsnio tikslas — glaustai pateikti I tūkst. pr. m. e. rytų Lietuvos gyventojų kultūros vaizdą. Tikslas sąlygojo ir konkrečius uždavinius:

1) nustatyti brūkšniuotosios keramikos kultūros ištakas bei svarbiausius raidos etapus;

* Autorius griežtai skiria *brūkšniuotosios keramikos kultūros* sąvoką, kuriai būdingi išvardyti požymiai, griežta chronologija ir teritorija, ir *brūkšniuotosios keramikos* sąvoką. Šios keramikos dideliuose Rytų Europos plotuose pasitaiko jau ankstyvajame neolite.

** Darbe nagrinėjama teritorija (apie 24 tūkst. km²) užima Nemuno—Neries tarpupį ir Užnerio Lietuvą. Vakarinė riba eina Šventosios upe ir tik šiaurės rytų Lietuvoje kiek pasistumia į vakarus nuo Sartų ežero.